

2. Konjunkturtendensene i Norge

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at BNP Fastlands-Norge økte med 2,2 prosent fra 2009 til 2010, regnet i faste priser. Produksjonsnivået i 2010 var høyere enn i 2008, og sesongjusterte tall viser at aktivitetsnivået lå høyere i andre halvår i fjor enn i sommerhalvåret 2008 før den akutte finanskrisen satte inn. Samlet BNP var derimot fortsatt lavere i 2010 enn det var i 2008. Lavere utvinningstempo i petroleumsvirksomheten er årsaken til dette.

KNR-tallene viser at det skjedde et moderat omslag i fastlandsøkonomien fra slutten av 2009. Veksten har siden gjennomgående vært omtrent på samme nivå som beregnet trendvekst for fastlandsøkonomien, men tok seg opp i 3. kvartal 2010 for så å synke igjen i 4. kvartal 2010. Tallene for 4. kvartal 2010 er imidlertid påvirket av noe vi betrakter som en tilfeldig nedgang i fiskeriene. Vi mener derfor fortsatt at en moderat konjunkturoppgang i fastlandsøkonomien startet i andre halvår

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2009-2010. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2009*	2010*	Sesongjustert			
			10:1	10:2	10:3	10:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	0,2	3,6	0,8	-0,1	1,2	1,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	-0,2	1,2	1,7	0,4
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-7,4	-8,9	-14,4	8,1	-6,6	8,1
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-11,2	6,1	-2,1	7,0
Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	-6,8	5,2	-16,4	18,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	-1,1	1,8	-1,7	1,3	0,8	1,9
Eksport	-4,0	-1,3	0,1	-4,5	1,5	-0,7
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-2,5	-2,0	-4,6	0,9
Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	0,9	0,2	3,1	-3,8
Import	-11,4	8,7	0,2	7,7	-1,9	1,1
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	3,5	5,9	-1,5	2,3
Bruttonasjonalprodukt	-1,4	0,4	0,6	0,0	-1,5	2,4
Fastlands-Norge	-1,3	2,2	0,6	0,4	1,1	0,3
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	-1,8	0,6	-0,3	0,4	0,6	0,1
Sysselsatte personer	-0,4	-0,2	-0,2	0,2	0,2	0,2
Arbeidsstyrke ²	0,0	0,5	0,4	0,3	-0,1	0,6
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,6	3,5	3,6	3,4	3,6
Priser og lønninger						
Lønn per normalårsverk ³	3,6	3,9	3,6	3,6	4,3	4,2
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,1	2,5	2,9	2,6	1,9	2,2
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,6	1,4	2,0	1,5	1,2	1,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	-6,1	3,6	1,3	4,0	2,0	2,4
Importpriser tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	1,4	2,0	-1,0	2,7
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	311,8	323,0	88,7	71,4	73,0	89,8
MEMO (ujusterte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,5	2,3	2,5	2,7	2,6
Utlånsrente, banker ⁴	4,9	..	4,4	4,5	4,6	..
Råoljepris i kroner ⁵	388,1	484,3	452,5	493,8	473,1	517,2
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	93,8	90,3	89,3	89,9	90,8	91,1
NOK per euro	8,73	8,01	8,10	7,91	7,96	8,05

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

2010. Datagrunnlaget for de foreløpige KNR-tallene er begrenset, og særlig de sesongjusterte KNR-tallene blir ofte endret i ettertid. Usikkerheten i de foreløpige tallene må derfor understrekes. Gjennom 2010 har tallene så langt blitt svakt oppjustert. Den registrerte veksten i BNP Fastlands-Norge i 2010 er noe høyere enn vi tidligere har anslått. Dette styrker vår tro på at vi nå har sett et konjunkturomslag.

Utviklingen på arbeidsmarkedet indikerer også at konjunkturedgangen i fastlandsøkonomien stoppet opp i første halvår 2010. Etter at utførte timeverk nådde en bunn i 1. kvartal 2010 har de siden økt også når man holder offentlig forvaltning utenom. Det var vekst i utførte timeverk både i industrien og bygge- og anleggsvirksomheten, som er to konjunkturfølsomme næringer i fastlandsøkonomien. Økningen i ledigheten ble gradvis noe svakere, og for antall registrerte ledige pluss personer på arbeidsmarkedstiltak har det vært en nedgang de to siste månedene ifølge sesongjusterte tall fra Arbeids- og velferdsetaten. Det rapporteres også om litt flere ledige stillinger enn tidligere. I et konjunkturforløp er det vanlig at omslaget i arbeidsmarkedet kommer litt i etterkant av omslaget i produksjonen.

Høye energipriser i 2010 førte til at KPI-veksten samlet ble på 2,5 prosent fra 2009 til 2010. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ble konsumprisveksten bare 1,4 prosent. Mot slutten av 2010 og inn i 2011 var det fortsatt en svak underliggende prisvekst. Kronekursen styrket seg mye gjennom 2009 og inn i 2010, men har deretter endret seg lite. Kursutviklingen bidro likevel til å dempe prisveksten i 2010 som følge av at det tar noe tid før endringer i kronekursen slår ut i konsumprisene. Vi antar ikke store valutakursendringer framover, men det er grunn til å regne med at høyere energipriser og andre internasjonale råvarepriser gradvis vil slå gjennom også i konsumprisene. Det har vært mye oppmerksomhet rundt økende priser på matvarer i senere tid. Denne økningen har ennå ikke slått inn i norske matvarepriser, men det er ventet at den vil gjøre det i de nærmeste månedene. Med en lønnsvekst og innenlandsk kostnadsvekst som endrer seg lite fra 2010 til 2011, er det grunn til å regne med en svakt økende prisvekst framover når man ser på KPI-JAE. Den samlede KPI-veksten vil derimot bli noe lavere i 2011 enn i fjor med mindre energiprisene skulle øke vesentlig fra de høye nivåene de nå er på. Dette anser vi som lite sannsynlig. Noe lenger fram i tid vil en bedret konjunktursituasjon og et strammere arbeidsmarked øke innenlandsk kostnadsvekst og dermed også underliggende konsumprisvekst.

Hos våre handelspartnere preges den økonomiske utviklingen fortsatt av ettervirkningene fra finanskrisen. Vi venter positiv vekst, men langt fra tilstrekkelig til at vi kan si at en bredt basert internasjonal konjunkturoppgang er i gang. Høye råvarepriser indikerer at veksten har tatt seg opp internasjonalt, særlig i framvoksende økonomier, selv om negative tilbudssideforhold

også har bidratt til prisøkningene. Denne utviklingen har stor betydning for norsk økonomi siden vår eksport i så stor grad preges av slike produkter. Det er derfor grunn til å tro at veksten i disponibel realinntekt for Norge vil øke klart mer enn BNP-veksten i 2011 gjennom bedring i bytteforholdet. Effektene av økte internasjonale matvarepriser dempes i Norge siden deler av disse markedene er skjermet for utenlandsk konkurranse og således ikke direkte berøres av utviklingen på verdensmarkedet. Etter hvert vil de økte inntektene komme husholdningene til gode og stimulere deres etterspørsel. Vi regner derfor med at veksten i innenlandsk etterspørsel fra fastlandsøkonomien fortsetter i tiden framover etter å ha tatt seg klart opp gjennom 2010. Sammen med økende impulser fra petroleumsinvesteringene og en viss eksportvekst, ligger det derfor an til en bredt basert oppgang i økonomien de nærmeste kvartalene. På noe lengre sikt vil bedre internasjonale konjunkturer gi ytterligere impulser til norsk økonomi.

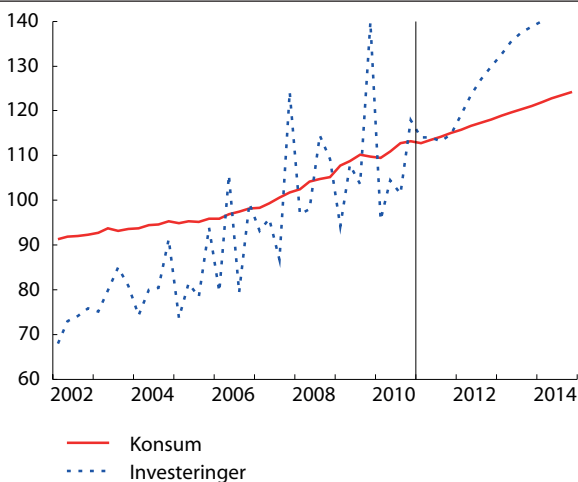
Finanspolitikken gir nå mindre impulser til norsk økonomi enn den har gjort de siste årene. Det er i tråd med ambisjonene om en aktiv stabiliseringspolitikk. Det er grunn til å regne med at myndighetene ser framover i fastlegging av politikken og unngår å stimulere økonomien i en periode hvor privat sektor vokser mye «for egen maskin». Statens pensjonsfond utland vil imidlertid vokse kraftig i de nærmeste årene framover. Finanspolitikken antas dermed å bli klart mindre ekspansiv enn det 4-prosentregelen tillater. Oppgangskonjunkturen vi ser for oss tilsier også at pengepolitikken gradvis strammes til fra dagens situasjon hvor rentene nominelt og reelt er meget lave.

Vi har gjort tilleggsberegninger med kvartalsmodellen KVARTS for å belyse alternativer for penge- og finanspolitikken framover. I temaboks 2.1 har vi sett på de makroøkonomiske virkningene av å dempe oppgangen i 2012-2014 ved strammere finans- eller pengepolitikk. Da unngår vi en høykonjunktur mot slutten av prognoseperioden. Temaboks 2.2 viser mulige makroøkonomiske konsekvenser av å tilpasse finanspolitikken til å følge 4-prosentregelen slavisk. Da blir høykonjunkturen klart sterkere enn i vår prognosebane.

2.1. Finanspolitikk

Foreløpige KNR-tall viser at konsumet i offentlig forvaltning økte med 2,2 prosent fra 2009 til 2010. Ser man bort fra regnskapsendringer knyttet til overføring av ansvaret for riksveier fra staten til fylkeskommunene, var konsumveksten i sivil forvaltning i staten litt lavere enn i kommunesektoren. Konsumet i forsvaret økte bare med 1,4 prosent i fjor. De samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning falt med om lag 6 prosent fra 2009 til 2010. Justerer vi for endringer i investeringer i forsvaret var det imidlertid bare en svak investeringsnedgang siste året. Veksten i kjøp av varer og tjenester i offentlig forvaltning ble noe lavere i fjor enn vi tidligere har anslått.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Stønader til husholdningene økte med 5,5 prosent fra 2009 til 2010, noe som er en vesentlig lavere vekst enn året før. Økte arbeidsledighetsstønader, trakk opp veksten. Pensjonsstønadene økte moderat, sykepen-ger og fødselspenger sank nominelt, mens summen av barnetrygd og kontantstøtte var nominelt uforandret. De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader økte reelt litt mer enn trendveksten i fastlandsøkonomien. Skattesatsene var i hovedsak uendrede.

Finansdepartementet har i Prop. 47 LS (2010-2011) rapportert nye anslag på oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet og for strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) for 2010, se boks 2.1. SOBU regnet i prosent av trendverdi for BNP Fastlands-Norge økte ifølge disse tallene med 0,4 prosentpoeng fra 2009 til 2010, noe som også indikerer at innretningen av finanspolitikken var moderat ekspansiv i fjor. Videre var SOBU 14 milliarder kroner høyere enn forventet realavkastning fra Statens pensjonsfond utland i 2010, ifølge Finansdepartementets anslag. Dette er 0,5 prosentpoeng utover handlingsregelens 4-prosentbane. Beregningen av SOBU for 2010 i proposisjonen har imidlertid blitt gjort på bakgrunn av en rekke usikre anslag. Blant annet har SSB etter dette publisert statsregnskapet for 2010 som viser at det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet var nesten 7 milliarder kroner lavere enn anslått i proposisjonen. Videre avhenger aktivitetskorrigeringen av det oljekorrigerte underskuddet av prognoser på statens inntekter og utgifter i mange år framover. Våre beregninger tyder på at SOBU i 2010 var om lag på handlingsregelens 4-prosentbane.

Våre anslag for finanspolitikken i 2011 ligger nær anslagene i Nasjonalbudsjettet 2011. Det vedtatte skatte- og avgiftsopplegget for 2011 er lagt til grunn. Indirekte skatter øker noe utover inflasjonsjustering og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2010 til 2011, mens inntektsgrensene

Boks 2.1. Noen sentrale begreper

Det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser samlet underskudd på statsbudsjettet justert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten. Når man i tillegg justerer for avvik fra beregnet trend i overføringer fra Norges Bank og netto renteinntekter, særskilte regnskapsforhold (ofte knyttet til endret funksjonsfordeling mellom stats- og kommuneforvaltningen) og konjunkturforsøkk som påvirker statsbudsjettets inntekter og utgifter, framkommer strukturelt, oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet. Handlingsregelen for finanspolitikken sier at dette underskuddet over tid skal dekkes av forventet realavkastning (anslått til 4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Statens nettoinntekter fra petroleumsvirksomheten spares dermed i sin helhet gjennom innskudd i pensjonsfondet, mens overføringer fra fondet dekker det oljekorrigerte underskuddet slik at overskuddet før lånetransaksjoner på statsbudsjettet blir null.

Oljekorrigert og strukturelt budsjettunderskudd. Milliarder kroner

	2008	2009	2010 FIN	2010* SSB
Oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet	11,8	96,6	109,4	102,5
Strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU)	65,9	107,9	119,6	..
Forventet avkastning av Statens pensjonsfond utland (4 prosent av fondskapitalen)	80,7	91,2	105,7	..
SOBU i prosent av trend-BNP Fastlands-Norge	3,8	5,9	6,3	..

Kilder: For 2008 og 2009: Nasjonalbudsjettet 2011. For 2010: Prop 47 LS (FIN) og Statsregnskapet (SSB).

for direkte skatter er justert slik at en skatteyder med en inntektsvekst på 3¼ prosent får samme gjennomsnittlige inntektsskatt i 2011 som i 2010. Veksten i stønader til husholdningene følger i hovedsak vedtatt regelverk. Sykepenge forutsettes å synke svakt reelt sett, mens stønader til arbeidsledige øker lite, i takt med at ledigheten flater ut gjennom 2011 og deretter antas å synke gradvis. Anslagene på veksten i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning er om lag som tidligere og omtrent som veksten i 2010 (justert for endringer i forsvarsinvesteringer). Vi regner nå med at finanspolitikken er klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Regnet i prosent av trendverdien for BNP Fastlands-Norge er SOBU om lag uendret fra 2010. Dette kan tolkes som at finanspolitikken i 2011 er nær konjunktturnøytral.

For årene 2012–2014 legger vi til grunn at finanspolitikken fjerner seg gradvis noe fra 4-prosentbanen. Begrunnelsen for dette er at fastlandsøkonomien er i en konjunkturoppgang og at finanspolitikken ikke vil bli innrettet slik at den fyrer opp under oppgangen. Dermed blir ikke pengepolitikken pålagt for store oppgaver i stabiliseringspolitikken. Konkret forutsetter vi et uendret skattenivå reelt sett og en gradvis sterkere realvekst i pensjonsstønadene. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med om lag 2¾ prosent

Temaboks 2.1. **Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014**

Prognosene i tabell 2.3 viser at norsk økonomi kommer inn i en høykonjunktur i 2013 som forsterker seg i 2014. I 2014 er BNP Fastlands-Norge om lag 1 prosent høyere enn det vi har beregnet som en konjunkturnøytral situasjon. Bli det med dette, må det betraktes som en moderat høykonjunktur. Høykonjunkturer kjennetegnes ved at kapasitetsutnyttelsen i økonomien er høyere enn det som er mulig å opprettholde på lengre sikt. Det høye aktivitetsnivået gir seg utslag i en høy lønns- og kostnadsvekst, økt import og svekket konkurransevne. Det gir lavere aktivitet i konkurranseutsatt sektor og over tid trolig lavere verdiskapning. Det kan derfor ha interesse å vite hvor mye den økonomiske politikken måtte ha vært strammet til i forhold til vår prognosebane for at oppgangskonjunktoren i norsk økonomi de nærmeste årene skulle flate ut i en konjunkturnøytral situasjon. Vi har derfor brukt SSBs modell KVARTS for å belyse hva som skal til for å unngå høykonjunktoren definert ved BNP Fastlands-Norge i 2013 og 2014:

- Gjennom strammere finanspolitikk, men med en respons fra pengepolitikken
- Gjennom økte styringsrenter

Strammere finanspolitikk

I dette alternativet reduseres offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester fra og med 4. kvartal 2012, slik at norsk økonomi er på trendnivå for BNP Fastlands-Norge i 2013 og 2014. Som det framgår av tabell 1 har vi strammet vesentlig mer inn på offentlige investeringer enn i konsumet i offentlig forvaltning. Det skyldes blant annet at investeringsveksten i prognosene er ganske høy. I denne alternativbanen er investeringsnivået i offentlig forvaltning i 2014 om lag som i 2010 når vi ser bort fra investeringer i forsvarsmateriell.

Lavere konsum og investeringer i offentlig forvaltning reduserer BNP i forhold til prognosene direkte ved at det blir lavere produksjon i offentlig forvaltning. I tillegg gir det lavere etterspørsel til private næringer. Det bidrar til lavere produksjon også der. Lavere produksjon i både offentlig og privat sektor gir mindre behov for sysselsatte og dermed høyere ledighet. Det demper lønnsveksten litt sammenliknet

med prognosene. Med lavere lønn og sysselsetting synker husholdningenes etterspørsel. I KVARTS forutsettes det at Norges Bank ikke øker styringsrentene like mye når veksten i realøkonomien dempes. Dette er i tråd med retningslinjene for pengepolitikken. Med lavere pengemarkedsrente svekkes kronkursen litt og det gir noe høyere importpriser og konsumpriser. Lavere lønn og høyere konsumpriser reduserer reallønnen. BNP Fastlands-Norge synker med en prosent i forhold til nivået i prognosene i 2014.

Økte styringsrenter

I dette alternativet tenker vi oss at Norges Bank ønsker å bruke renta til å nå en konjunkturnøytral situasjon i 2013 og 2014. Dette innebærer at den relasjonen i KVARTS som implisitt fastlegger styringsrenten settes ut av spill.

Rentas effekt på BNP Fastlands-Norge virker i KVARTS gjennom to kanaler som er om lag like viktige. For det første fører høyere rente til styrket kronkurs. Krone-eurokursen er på det sterkeste nede i 7,60 kroner per euro i begynnelsen av 2014, mot 7,90 i prognosene. Sammenliknet med prognosene gir det lavere importpriser og svekket konkurransevne til norske bedrifter. Dermed reduseres eksporten av varer og tjenester. For det andre fører økte renter til at husholdningene reduserer sine kjøp og sin etterspørsel etter boliger, og foretakene i fastlandsøkonomien reduserer sine investeringer. Foretakenes investeringer går ned både som følge av at finansieringskostnadene har økt og at etterspørselen etter deres produkter har gått ned. Sysselsettingen synker og arbeidsledigheten øker. Etter en tid vil derfor reallønnen gå litt ned sammenliknet med prognosene. For øvrig gjenfinnes en enkel «tommefingerregel» i beregningen; en renteøkning på 1 prosentpoeng gir etter noe tid en nedgang i BNP Fastlands-Norge på om lag 1 prosent.

Sammenlikner man disse to beregningene ser man at stabiliseringspolitikk ved hjelp av pengepolitikken i større grad enn finanspolitikken virker gjennom husholdningenes etterspørsel og konkurranseutsatt næringslivs nettoeksport. Skal offentlig forvaltning sørge for å tilpasse det samlede aktivitetsnivået, blir effektene på privat sektor mindre. Sysselsettingen blir imidlertid sterkere påvirket.

Tabell 1. **Makroøkonomiske virkninger av strammere finanspolitikk. Avvik i prosent fra prognosebanelen dersom ikke annet er oppgitt**

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	0,0	-0,1	-0,2
Konsum, offentlig forvaltning	-0,1	-0,5	-1,3
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-1,2	-4,4	-6,1
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	-4,7	-16,1	-22,3
Eksport unntatt petroleumsprodukter	0,0	0,0	0,1
Import	-0,3	-1,2	-1,7
BNP Fastlands-Norge	-0,1	-0,6	-1,0
Sysselsatte	-0,1	-0,2	-0,5
AKU ledighet (prosentpoeng)	0,1	0,1	0,2
Årslønn	0,0	-0,2	-0,5
Konsumprisindeksen	0,0	0,0	0,1
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,0	-0,1	-0,2
Importveid kronkurs	0,0	0,5	0,9

Tabell 2. **Makroøkonomiske virkninger av strammere pengepolitikk. Avvik i prosent fra prognosebanelen dersom ikke annet er oppgitt**

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	-0,1	-0,7	-1,5
Konsum, offentlig forvaltning	0,0	0,0	0,0
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-0,1	-0,4	-1,2
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	0,0	0,0	0,0
Eksport unntatt petroleumsprodukter	-0,2	-0,5	-0,8
Import	0,1	-0,1	-0,7
BNP Fastlands-Norge	-0,1	-0,5	-1,0
Sysselsatte	-0,0	-0,1	-0,3
AKU ledighet (prosentpoeng)	0,0	0,1	0,2
Årslønn	-0,1	-0,4	-0,9
Konsumprisindeksen	-0,1	-0,5	-0,8
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,4	0,8	0,9
Importveid kronkurs	-1,5	-3,5	-4,0

Temaboks 2.2. En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014

I våre prognoser har vi lagt til grunn en om lag konjunktturnøytral finanspolitikk. På grunn av høye oljeinntekter innebærer det et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) som er klart lavere enn forventet realavkastning (4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Dermed gir handlingsregelen for finanspolitikken et betydelig rom for mer ekspansiv finanspolitikk. Vi tror ikke handlingsrommet brukes fullt ut, siden norsk økonomi ifølge våre prognoser er i konjunkturoppgang og kommer inn i en høykonjunktur i 2013. I beregningen i denne boksen vil vi belyse effektene på norsk økonomi hvis 4-prosentbanen i stedet følges slavisk. Vi bruker KVARTS-modellen i analysen.

Sentralt i analysen er hvor stort vi tror avviket til 4-prosentbanen vil bli. Tallfestingen av dette innebærer betydelig usikkerhet. Usikkerheten kan kanskje best illustreres gjennom den store nedrevideringen av SOBU som Finansdepartementet foretok fra Nasjonalbudsjettet ble lagt fram i oktober 2009 til Prop. 47 LS som ble lagt fram i desember 2010 på i alt 29 milliarder kroner. Denne reduksjonen har i liten grad sammenheng med endringer i finanspolitikken. For en nærmere omtale av dette saksforholdet henvises til Eika (2009) og Bjørnstad og Prestmo (2010). Beregningen i denne boksen bygger på at underforbruket i prognosebanen øker gradvis til 73 milliarder kroner i 2014. Dette utgjør knappe 3 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge det året, og vi skal her beregne konsekvensen på norsk økonomi av en finanspolitisk impuls i denne størrelsesorden.

Ulike måter å føre ekspansiv finanspolitikk på har svært forskjellige effekter på økonomien. To ytterpunkt kan være a) å øke overføringene til FN og b) å sysselsette flere i offentlig virksomhet. Sistnevnte alternativ vil ha store og umiddelbare effekter økonomien, mens førstnevnte ikke trenger å ha noen virkninger på norsk økonomi. Vi har økt sivile offentlige investeringer mest, og økningen her er det dobbelte av kjøp av varer og tjenester til sivile konsumformål. Offentlig sysselsetting er økt lite, kun med ¼-del av økningen av kjøpene til konsumformål. Målt som endring i etterspørselsveksten fra det ene året til det neste, er impulsene størst i 2011 og avtakende deretter. At vi også har endret 2011 i forhold til det vedtatte budsjettet, viser at beregningen ikke er ment å være en alternativ prognose. Den skal kun illustrere noen virkninger av å endre oljepengebruken slik at den er på 4-prosentbanen.

Aktiviteten i offentlig forvaltning øker relativt mye sammenliknet med prognosene, men økningen i verdiskapningen i næringslivet er likevel større. Det skyldes at det meste av den økte pengebruken går til økte kjøp som stimulerer næringslivet. Økte inntekter i husholdningene bidrar til økt konsum. BNP Fastlands-Norge øker gradvis i forhold til prognosebanen og i 2014 er nivået 1,9 prosent høyere. Dermed blir konjunkturoppgangen kraftigere, og høykonjunktoren blir noe fremskynnet og mer markert. Det økte aktivitetsnivået bidrar også til at investeringene i næringslivet øker.

Presset i arbeidsmarkedet øker markert, og arbeidsledighetsraten reduseres i 2014 med 0,7 prosentpoeng sammenliknet med prognosene, og vil da komme ned i 1,9 prosent. Dette bidrar til høyere lønninger og virkningen i 2014 på 1,5 prosent er bare begynnelsen: På grunn av tidsforsinkete virkninger kan utslaget på lønningene i løpet av de neste seks årene anslås til nesten fire ganger dette. Høyere lønnsvekst bidrar isolert sett til høyere inflasjon og, sammen med at kapasitetsutnyttelsen øker, til at renta settes mer opp. I 2014 er rentenivået økt med ytterligere 0,9 prosentpoeng i forhold til prognosebanen. Det bidrar til en litt sterkere krone. Dermed forsvinner inflasjonsøkningen, mens den kostnadmessige konkurransevnen svekkes av endringer i både kronekurs og lønn. Eksporten blir da redusert, mens importen (og importandelene) øker, slik at overskuddet på driftsbalansen med utlandet blir betydelig redusert. Virkningene av denne ekspansive politikken er slett ikke utømt i 2014. Svekket

kostnadmessig konkurransevne svekker aktiviteten i konkurranseutsatte næringer med et tidsetterslep, og norske produktionskostnader vil fortsette å øke i forhold til prognosebanen.

Hvordan virkningene av en finanspolitisk ekspansjon blir, er avhengig av hvilke komponenter som økes. Vår kombinasjon av å legge klart størst vekt på økte investeringer og kjøp av varer og tjenester, og en relativt beskjeden endring i sysselsettingen, gjør at de ekspansive virkningene må beskrives som moderate. Større vekt på å øke den offentlige tjenesteproduksjonen gjennom økt sysselsetting, ville ha gitt sterkere effekter generelt og spesielt en kraftigere kostnadsvekst med ytterligere svekkelse for konkurranseutsatte virksomheter. Et innslag av skattelette ville imidlertid moderert utslagene enda mer. Aktivitetsveksten per budsjettkrone hadde da blitt liten og kostnadsnivået hadde snarere blitt redusert enn økt. Vi viser til en boks i Økonomiske analyser 6/2008 for en nærmere omtale av virkningene av ulike ekspansive tiltak.

I beregningen blir virkningen på arbeidsmarkedet markert. Det innebærer at arbeidsledigheten blir svært lav. Det er usikkert om det er mulig å oppnå så lav ledighet. Noe ledighet følger av jobbskifter, oppsigelser, nye personer inn i arbeidsmarkedet, bedriftsnedleggelse, etc. Vi må tilbake til 1970-tallet for å se så lave ledighetsrater som i denne beregningen. Det er imidlertid grunn til å tro at både arbeidslivet og næringslivet er i større forandring nå enn den gangen. Dette reiser spørsmålet om modellens stabilitet. KVARTS gjenspeiler at norsk lønnsvekst i stor grad har vært tilpasset det konkurranseutsatt næringsliv tåler. Dermed har Norge hatt relativt lav ledighet sammenliknet med andre land. Det har vært mulig så lenge finanspolitikken har bidratt til å stabilisere arbeidsmarkedet. Det gjør den ikke i denne beregningen. Da kan lønnsdannelsen bli endret mer i retning av slik den er i andre land. I så fall må en forvente sterkere lønnsvekst og en kraftigere svekkelse av konkurransevnen. Svært lav ledighet setter også fingeren på en svakhet ved KVARTS, arbeidsinnvandringen må nemlig bestemmes utenfor modellen. Basert på Brunborg og Cappelen (2010), har vi anslått at arbeidsinnvandringen øker gradvis i forhold til prognosene og i 2014 er vel 5000 personer høyere.

Referanse:

Bjørnstad, R og J. Prestmo (2010): Er det strukturelle underskuddet et godt mål på den løpende bruken av oljepenger? Samfunnsøkonomen 64 (8), 2010, 4-14.

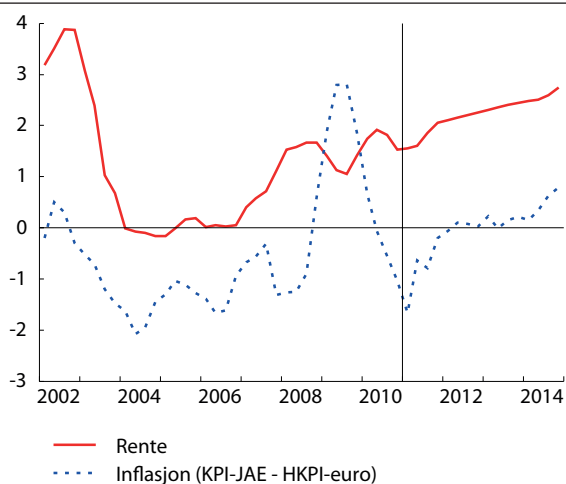
T. Eika (2009): Nasjonalbudsjett på sporet? Samfunnsøkonomen 63 (8), 2009, 9-14.

H. Brunborg and Å. Cappelen (2010): Forecasting migration flows to and from Norway using an econometric model, Work session on demographic projections, Lisbon, 28-30 April, 2010, Eurostat, Methodologies and Working papers 2010 edition.

Makroøkonomiske virkninger av å følge handlingsregelen. Avvik i prosent fra prognosebanen dersom ikke annet er oppgitt

	2011	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	0,3	0,5	0,7	0,7
Konsum, offentlig forvaltning	4,2	4,7	6,0	6,3
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	4,4	5,3	6,3	6,0
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	14,6	16,8	21,0	21,7
Eksport unntatt petroleumsprodukter	-0,2	-0,3	-0,6	-0,7
Import	1,8	2,3	2,9	3,0
BNP Fastlands-Norge	1,4	1,6	1,9	1,9
Sysselsatte	1,2	1,4	1,7	1,7
AKU ledighet (prosentpoeng)	-0,7	-0,6	-0,7	-0,7
Årslønn	0,7	0,7	1,0	1,5
Konsumprisindeksen	0,0	-0,1	-0,1	0,0
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,5	0,5	0,9	0,9
Importveid kronekurs	-2,0	-2,0	-3,2	-3,1

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

årlig, som er omtrent som trendveksten i fastlandsøkonomien. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning antas å ville øke klart mer, særlig i 2012 og 2013. Med de anslag for veksten i Statens pensjonsfond utland som følger av våre antakelser om oljepris og produksjon innebærer dette at SOBU regnet som andel av fondskapitalen er under 3 prosent i 2014. Det meste vi har vært under handlingsregelens 4-prosentbane var i 2007 da SOBU anslås til 3,0 prosent av Statens pensjonsfond utland.

I våre anslag for norsk økonomi framover kommer fastlandsøkonomien inn i en høykonjunktur i 2013 som forsterker seg i 2014. I en egen beregning (temaboks 2.1) viser vi hvordan offentlig konsum og bruttoinvesteringer måtte ha utviklet seg fra 2012 til 2014 dersom disse størrelsene alene skal sørge for at fastlandsøkonomien bare vokser langs en konjunkturnøytral bane etter 2012. I en annen beregning (temaboks 2.2) viser vi at høykonjunktoren blir vesentlig sterkere dersom man i finanspolitikken bruker hele handlingsrommet i 4-prosentbanen.

2.2. Pengepolitikk

Retningslinjene for pengepolitikken er fastlagt i forskrift av 29. mars 2001. Der heter det blant annet: «Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.» Videre sies det at pengepolitikken skal sikte mot «stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig bidra til å understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.»

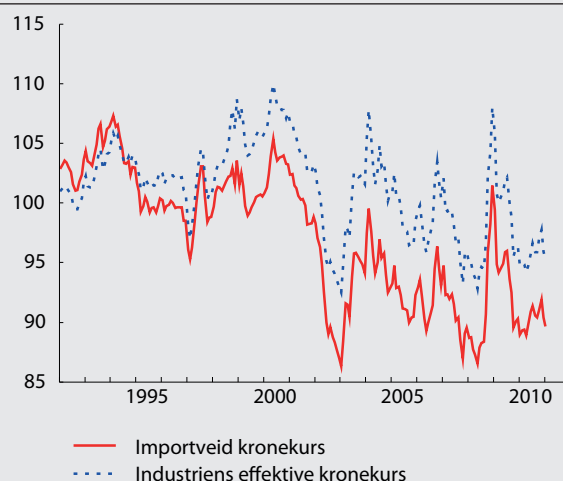
I utøvelsen av pengepolitikken legger Norges Bank vekt på utviklingen i inflasjonen målt ved forskjellige

Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 40 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land som er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (konkurranseskursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

Figuren viser at forløpet til de to indeksene ikke er helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar i år rundt 12 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 7 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; konkurransekskursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet, mens den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer. Den noe forskjellige utviklingen innebærer at krona siden 1990-tallet har styrket seg betydelig mindre mot land Norge eksporterer til enn mot land Norge importerer fra. Kronas internasjonale kjøpekraft er med dette styrket mer enn industriens internasjonale konkurransevne er svekket.

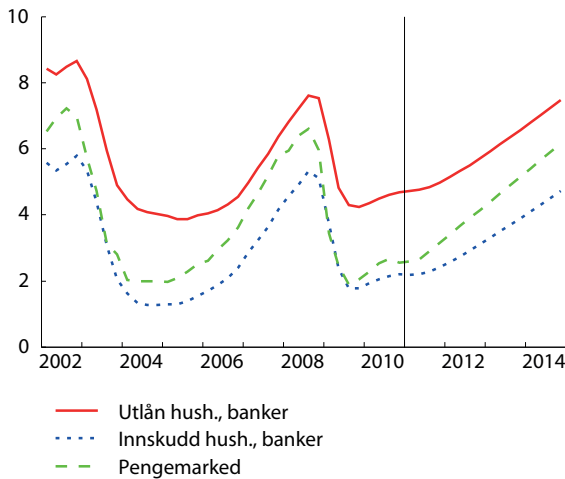
Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank.

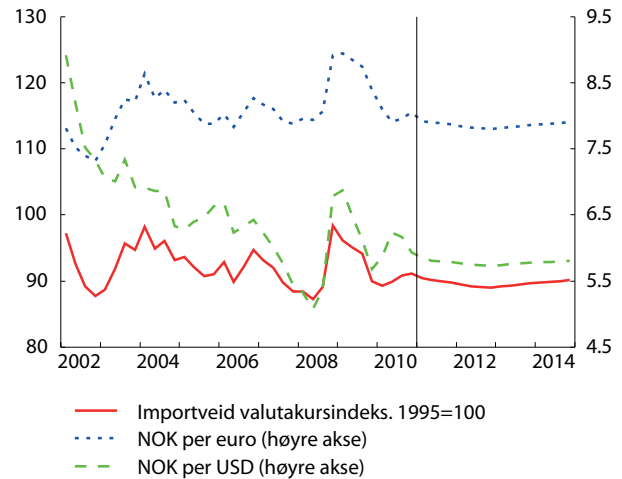
indikatorer, blant annet SSBs offisielle konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og hvor energivarer er tatt ut (KPI-JAE). Samtidig praktiserer Norges Bank en fleksibel inflasjonsstyring. Dette innebærer at rentesettingen er framoverskuende, og det legges vekt på forløpet til inflasjonen. Dessuten tas det hensyn til

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE var inflasjonen 0,7 prosent i januar 2011.

Krisen i verdens finansmarkeder og dystre konjunkturutsikter gjorde at Norges Bank fra høsten 2008 og gjennom ni måneder satte styringsrenta ned med 4,5 prosentpoeng slik at den i juni 2009 var 1,25 prosent. Etter den tid er styringsrenta satt opp tre ganger, siste gang i begynnelsen av mai 2010. Hver av renteøkningene har vært på 0,25 prosentpoeng slik at styringsrenta nå er 2,0 prosent.

Som en direkte følge av finanskrisen økte forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta. Før dette fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på om lag 0,25 prosentpoeng. Siden sommeren 2007 har påslaget vært vesentlig større, og i månedsskiftet september/oktober 2008 var det oppe i over 2 prosentpoeng. Siden november 2009 har påslaget ligget mellom 0,5 og 0,75 prosentpoeng. Pengemarkedsrenta var som årsgjennomsnitt 2,5 prosent i 2010 og har i januar 2011 ligget nær 2,6 prosent.

Bankenes gjennomsnittlige innskudds- og utlånsrente følger normalt utviklingen i pengemarkedsrenta. Innskuddsrenta økte fra 1,7 prosent i slutten av 3. kvartal 2009 til 2,2 prosent i slutten av 3. kvartal 2010. Bankenes gjennomsnittlige utlånsrente økte i samme periode fra 4,2 prosent til 4,7 prosent. Bankenes rentemargin har ligget rundt 2,4-2,5 prosentpoeng i perioden.

De siste årene har imidlertid bankenes andel av totale utlån blitt redusert, mens kredittforetakene har økt sin andel. Det kan derfor være informativt å se på gjennomsnittlig utlånsrente fra finansinstitusjoner i alt. Den har økt fra 3,8 til 4,2 prosent fra 3. kvartal 2009 til 3. kvartal 2010. Finansinstitusjonenes rentemargin er dermed redusert fra 2,2 til 2,0 prosent i perioden.

Økningen i kredittforetakenes andel av utlån til publikum skyldes i stor grad overføringer av utlånsporteføljer fra banker til kredittforetak, spesielt som følge av myndighetenes tiltak mot finanskrisen. I juni 2007 ble det åpnet for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i Norge. Mens andelen i disse utlånene for kredittforetakene lå relativt stabilt på i overkant av 10 prosent før 2007, er den nå rundt 30 prosent. Det er i hovedsak utlån med høy grad av sikkerhet, og dermed lav rente, som er overført fra banker til kredittforetak.

Rentenivået påvirker publikums etterspørsel etter kreditt, som i sin tur er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Veksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) var i underkant av 1,3 prosent fra 3. kvartal til 4. kvartal 2010. Dette er en reduksjon i forhold til kvartalet før da veksten var på 1,7 prosent, men klart over veksten fra 3. til 4. kvartal 2009 som var på under 0,5 prosent. Kredittveksten er likevel kraftig redusert i forhold til årene før finanskrisen, da veksten var over 2,5 prosent hvert kvartal eller over 10 prosent målt som årlig rate.

For ikke-finansielle foretak var det nullvekst i kreditten fra 3. til 4. kvartal 2010, en klar nedgang i forhold til veksten på 1,4 prosent i kvartalet før. Husholdningene har derimot hatt en økning i kredittveksten gjennom 2010. Fra 3. til 4. kvartal var den kommet opp i 1,8 prosent, etter at den var henholdsvis 1,6 og 1,4 prosent ett og to kvartaler tidligere.

Avkastningen på statsobligasjoner var rekordlav i 2010. For statsobligasjoner med 3 og 5 års gjennomsnittlig gjenstående løpetid var avkastningen regnet som årlig rate nede i henholdsvis 2,1 og 2,5 prosent i mai 2010, mens statsobligasjoner med 10 års gjenstående løpetid nådde bunnen på 3,1 prosent i august 2010. Siden bunnen og fram til desember 2010 har avkastningen på statsobligasjoner økt med 0,4-0,5 prosentpoeng for alle løpetider. Avkastningen på statsobligasjoner har økt

videre inn i 2011, og fram til begynnelsen av februar 2011 er avkastningen økt med ytterligere 0,3 prosentpoeng. Likevel er avkastningene på statsobligasjoner lavere ved inngangen til februar 2011 enn de var ved årsskiftet 2009/2010.

Målt med den importveide kronekursen var det bare små og kortsiktige svingninger rundt et ganske stabilt nivå i kronas verdi fra inngangen av 2010 og fram til midten av mai. I denne perioden styrket krona seg mot euro og svekket seg mot dollar. I midten av mai svekket krona seg med om lag 2 prosent målt med den importveide kronekursen, og i resten av 2010 har det igjen bare vært kortsiktige svingninger rundt dette nye nivået. I siste halvdel av 2010 styrket krona seg mot dollar og svekket seg mot svenske kroner.

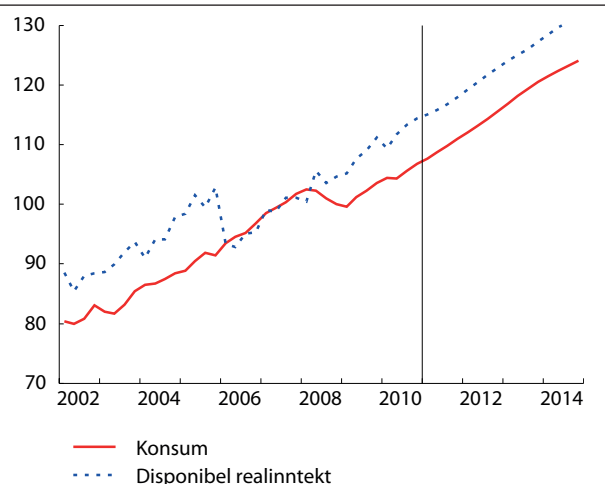
Våre prognoser innebærer at BNP-veksten i år og ut prognoseperioden vil ligge over beregnet trendvekst. Også andre indikatorer tyder på at vi vil være i en oppgangskonjunktur. Dermed er det ikke lenger behov for å holde rentenivået i Norge så lavt som nå. Vi regner derfor med at styringsrenta blir økt i juni, og at det kommer ytterligere to renteøkninger i år. Renteøkningene vil fortsette de neste årene, og pengemarkedsrenta er antatt å komme opp i 6 prosent i løpet av 2014. Bankenes gjennomsnittlige utlånsrente ventes å ligge i overkant av 7 prosent som årsgjennomsnitt i 2014.

Rentenivået i euroområdet antas å stige mindre enn i Norge. Den økte rentedifferansen drar i retning av sterkere krone. I motsatt retning drar inflasjonsforskjellen. Økende prisvekst i Norge fører etter hvert til at prisene stiger mer i Norge enn i euroområdet. På årsbasis legger vi til grunn om lag uendret verdi av krona målt ved den importveide kronekursen i 2011. Neste år styrkes krona med om lag én prosent, mens den svekkes svakt i 2013 og 2014. Mot euro innebærer dette mindre svingninger rundt en kurs på 7,80-7,90 i hele prognoseperioden.

2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 3,8 prosent i 2010, mot 4,5 prosent året før. Vesentlig lavere renteutgifter i kjølvannet av finanskrisen og vel ett prosentpoeng lavere prisvekst bidro i stor grad til den sterke realinntektsveksten i 2009. Økte offentlige stønader, som følge av økte utbetalinger av pensjoner, sykepenger og arbeidsledighetstrygd, ga også et sterkt bidrag til inntektsveksten i 2009. I 2010 ga ikke utviklingen i netto renteinntekter ytterligere vekstbidrag av betydning. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

husholdningene, bidro særlig til inntektsveksten i 2010 ettersom bedre konjunkturer ga nær uendret sysselsetting i fjor mot en klar nedgang året før. Offentlige stønader ga også et positivt bidrag til inntektsveksten i fjor, om enn i mindre grad enn lønnsinntektene. Mens alderspensjoner gikk opp, gikk uførepensjoner og sykepenger ned og bidro til å dempe stønadsveksten i fjor.

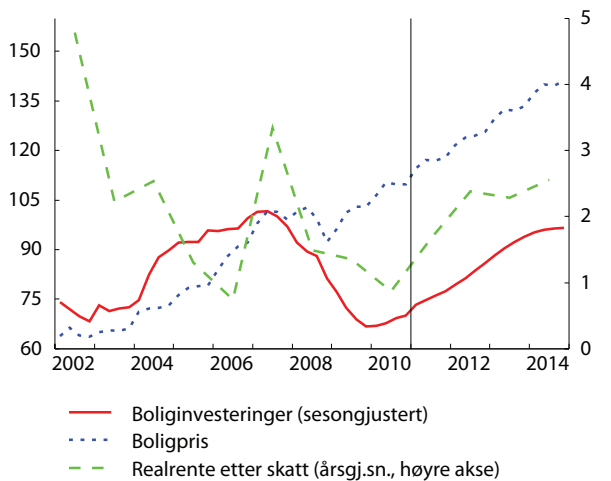
Husholdningenes konsum økte med 3,6 prosent i 2010, om lag på linje med veksten i disponibel realinntekt. Til tross for sterk realinntektsvekst viste konsumet nær nullvekst året før. Finansiell konsolidering hos husholdningene – som følge av kraftig fall i boligprisene gjennom andre halvår av 2008, dårligere utsikter i økonomien generelt og usikkerhet omkring egen inntekt spesielt – var antakelig en viktig årsak til den svake utviklingen i konsumet fra 2008 til 2009. Som følge av konjunkturedgangen falt blant annet bilkjøpene kraftig. Fallet i konsumet gjennom 2008 og inn i 2009 snudde imidlertid til oppgang i 2. kvartal 2009. Konsumet har fra da av, med unntak av 2. kvartal 2010 da det var et lite fall, økt kraftig med kvartalsvise vekstrater på rundt 1 prosent. Konsumfallet i 2. kvartal i fjor må ses i lys av spesielle forhold – høye strømgninger og unormalt høy forskuddsbetaling av skatt – som svekket husholdningenes likviditet. I tillegg ble reisevirksomheten i 2. kvartal i fjor dempet av askeskyene fra Island. Særlig varekonsumet har økt kraftig siden 2. kvartal 2009. Viktige konsumgrupper som matvarer, klær og sko og bilkjøp har hatt en sterk vekst gjennom de siste syv kvartalene. Tjenestekonsumet har derimot vist en mer moderat vekst i denne perioden.

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Totalt	7,6	-6,4	6,3	3,6	4,5	3,8	3,1	4,2	3,6	3,8
Eksklusive aksjeutbytte	3,6	4,3	5,1	2,9	4,8	3,6	2,2	3,9	3,2	3,4

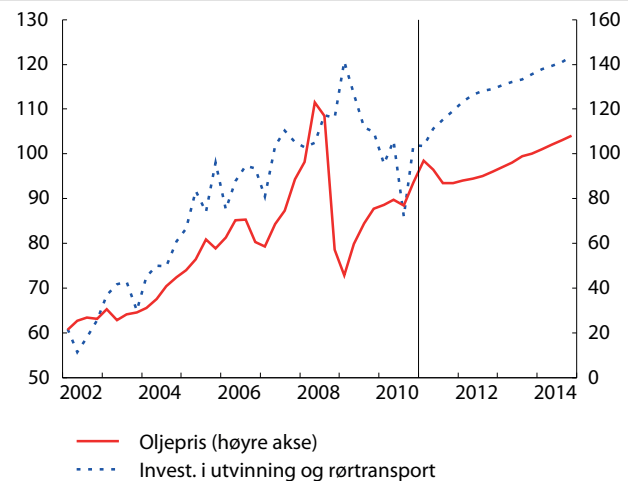
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2007=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den finansielle konsolideringen hos husholdningene førte til om lag en doubling av spareraten (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) fra 2008 til 2009. I 2009 utgjorde sparingen i husholdningene vel 7,5 prosent av disponibel inntekt. Spareraten holdt seg om lag på dette nivået i 2010. Dersom vi regner kjøpene av varige konsumgoder, herunder bilkjøpene, som investering og ikke som konsum, kan spareraten beregnes til 9,7 prosent i 2010 og 9,3 prosent i 2009, se temaboks 8.2.

Veksten i husholdningenes disponible realinntekter ventes å bli mellom 3 og 4 prosent i prognoseperioden 2011-2014. Selv om lønnsinntektene vil ta seg opp med bedre konjunkturer, vil høyere renter og etter hvert økende konsumprisvekst moderere veksten i disponibel realinntekt i prognoseperioden. Boligformuen øker med stigende boligpriser og vil stimulere konsumet de nærmeste årene. Konsumveksten anslås rundt 4 prosent i år og neste år og rundt 4,5 prosent i 2013. Dette er lavere vekst enn under forrige konjunkturoppgang da vekstratene i konsumet lå opp mot 5,5 prosent. Et antatt høyere realrentenivå i prognoseperioden vil gjennom økt sparing hos husholdningene bidra til at konsumveksten kan komme ned igjen mot om lag 3,5 prosent i 2014. Samtidig vil stigende boligpriser isolert sett redusere behovet for finansiell konsolidering hos husholdningene, slik at spareraten vil kunne ligge rundt 7 prosent i perioden 2011-2014.

Nettofinansinvesteringene vil, i tråd med fallet i sparingen og med boliginvesteringer på god vei opp, synke gjennom prognoseperioden. Husholdningene anslås å redusere sine nettofinansinvesteringer fra et nivå på om lag 51 milliarder kroner i 2010 ifølge inntektsregnskapet til et nivå på om lag 26 milliarder kroner i 2014. Husholdningene vil altså fortsatt ha positive nettofinansinvesteringer når norsk økonomi forlater lavkonjunkturen og kommer inn i høykonjunktur. Temaboks

8.1 gir en nærmere drøfting av beregningene som ligger til grunn for husholdningenes nettofinansinvesteringer.

2.4. Boliginvesteringer og boligpriser

Etter å ha falt med nær 35 prosent gjennom to og et halvt år nådde boliginvesteringene et bunnivå i 4. kvartal 2009. Boliginvesteringene har nå økt fire kvartaler på rad. Som årgjennomsnitt falt likevel boliginvesteringene med 3,5 prosent fra 2009 til 2010, mot et fall på nær 19 prosent fra 2008 til 2009. Utsikter til bedre konjunkturer og vekst i boligprisene tilsier fortsatt oppgang i igangsettingen av boliger framover. Vi venter således at boliginvesteringene kan øke med 5 til 8 prosent årlig i prognoseperioden. Til tross for denne utviklingen vil nivået på boliginvesteringene i 2014 ligge om lag 5 prosent under toppnivået i 2007.

Ifølge SSBs boligprisindeks falt boligprisene samlet sett med nesten 10 prosent fra 2. til 4. kvartal 2008. Fallet kom som følge av finanskrisen. Prisene har deretter steget markert og mer enn oppveid denne nedgangen. Riktignok flatet boligprisene ut gjennom andre halvår i fjor. Som årgjennomsnitt steg boligprisene samlet sett med 8,3 prosent i 2010, mot knappe 2 prosent året før. Sammenliknet med 2009 var prisveksten på eneboliger 8,1 prosent i fjor, mens småhus og blokkleiligheter steg med henholdsvis 9,4 og 7,4 prosent. Vi anslår at boligprisene vil fortsette å stige med 6 til 7 prosent årlig i takt med konjunkturoppgangen i prognoseperioden.

2.5. Petroleumsinvesteringer

Investeringene i petroleumsnæringen tok seg ifølge de foreløpige KNR-tallene betydelig opp i 4. kvartal 2010 etter det kraftige fallet i 3. kvartal. Investeringene i 4. kvartal var om lag på nivå med 1. og 2. kvartal i 2010. En nedgang i de samlede petroleumsinvesteringene gjennom 2009 og til og med 3. kvartal 2010 bidro til et fall fra 2009 til 2010 på hele 12,6 prosent.

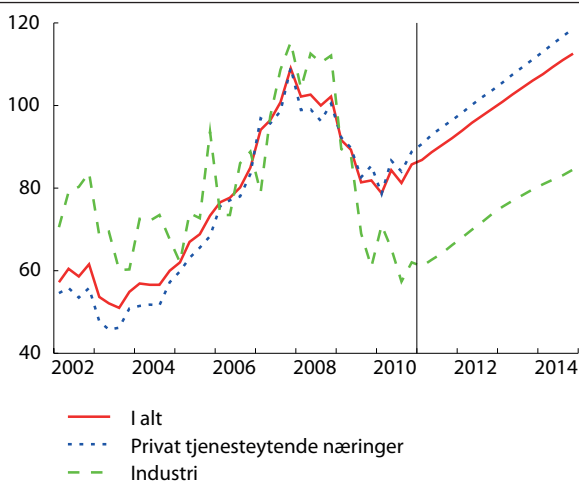
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2010-2014. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2010*	Prognoser							
		2011			2012		2013		2014
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	3,6	3,7	3 1/4	3,5	4,0	3 1/2	4,5	2 3/4	3,4
Konsum i offentlig forvaltning	2,2	2,3	2	2,1	2,7	..	2,5	..	2,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	-8,9	7,7	..	4,6	8,2	..	6,6	..	4,8
Utvinning og rørtransport ¹	-12,6	10,5	7	6,0	6,8	5	2,0	4	3,2
Fastlands-Norge	-4,4	6,8	10	4,3	9,0	..	8,4	..	5,5
Næringer	-4,2	6,4	..	3,3	8,0	..	7,1	..	6,4
Bolig	-3,5	8,7	..	6,0	9,3	..	11,0	..	5,2
Offentlig forvaltning	-5,9	6,0	..	5,1	10,8	..	9,0	..	3,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	1,8	3,8	4	3,3	4,6	3 1/4	4,7	2 1/4	3,6
Lagerendring ³	3,4	-0,1	0,0	..	0,0	..	0,0
Eksport	-1,3	0,4	..	1,8	1,3	..	1,3	..	2,3
Råolje og naturgass	-6,5	-1,8	..	-2,8	0,1	..	-1,4	..	-0,4
Tradisjonelle varer ⁴	5,0	3,6	2 3/4	4,9	1,9	..	3,1	..	4,7
Import	8,7	5,0	6	5,6	5,5	..	6,2	..	5,2
Tradisjonelle varer	8,4	6,2	..	5,1	7,7	..	7,6	..	6,3
Bruttonasjonalprodukt	0,4	2,1	2	2,1	2,9	2 1/4	2,5	1 1/2	2,4
Fastlands-Norge	2,2	3,3	3	3,1	3,8	3	3,6	2 3/4	3,2
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	-0,2	1,5	1	0,6	2,1	1 1/4	2,2	3/4	1,6
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,6	3,6	3 1/2	3,6	3,2	3 1/4	2,9	3 1/4	2,6
Priser og lønninger									
Årslønn	3,6	3,6	3 3/4	3 1/4	4,1	4 1/4	4,6	4 1/2	5,8
Konsumprisindeksen (KPI)	2,5	1,8	1 1/4	1,8	1,5	2	2,2	2 1/4	2,6
KPI-JAE ⁵	1,4	1,5	1 1/4	1,9	1,7	2	2,0	2 1/4	2,5
Eksportpris tradisjonelle varer	3,6	8,0	..	4,5	3,3	..	2,9	..	3,7
Importpris tradisjonelle varer	-0,3	1,5	..	3,1	-0,2	..	1,7	..	2,5
Boligpris	8,3	6,8	6,3	..	6,5	..	5,8
Utenriksøkonomi									
Driftsbalansen, mrd. kroner	323,0	325,5	..	398,6	321,7	..	319,6	..	351,5
Driftsbalansen i prosent av BNP	12,9	12,3	..	15,3	11,5	..	10,8	..	11,1
MEMO:									
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,4	6,9	..	5,8	7,3	..	6,5	..	7,0
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,8	2,7	3 1/4	3,8	3,6	4,8	4,4	5,8
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	..	4,8	5,4	..	6,2	..	7,1
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	484	529	..	485	516	..	560	..	609
Eksportmarkedsindikator	10,4	4,3	3,6	..	5,0	..	7,5
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-3,8	-0,2	0,6	2	-1,0	-0,3	0,2	1,1	0,6

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonell eksport, som også inkluderer en del tjenester.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

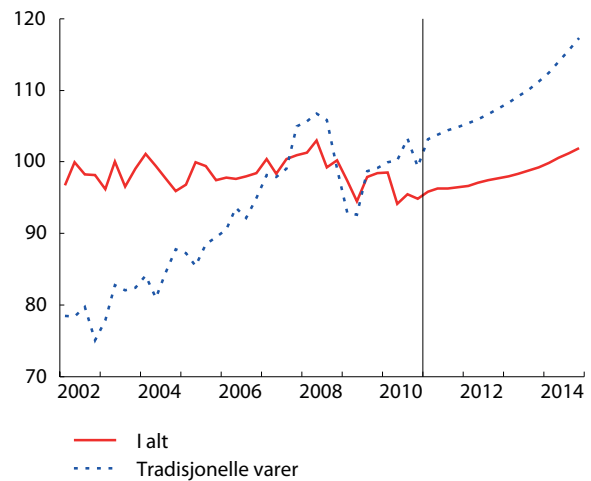
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2010-2011), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2010 (NB).

Figur 2.8. Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.9. Eksport. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nedgangen i investeringene i 2010 kan føres tilbake til den kraftige nedgangen i bygging av plattformer og borerigger. Investeringene i plattformer, borerigger og moduler falt med hele 32,9 prosent fra 2009 til 2010. Årsaken til dette er at flere plattformer ble ferdigstilt i løpet av 2009 og tidlig i 2010. Boring og rørtransport hadde imidlertid kun en beskjeden reduksjon på 1,3 prosent, og det begrenset nedgangen i de samlede petroleumsinvesteringene.

Flere nye prosjekter ble satt i gang i fjor, og det ventes en ytterligere opptrapping i utbygging av nye felt i 2011. Opptrappingen fordeler seg på så vel nye utbygginger som utvidelser av eksisterende felt. Vi venter en svak økning i leteboringen neste år, deretter avtar den noe ut prognoseperioden. Økt fokus på utvinningsgrad og oppstart av flere nye felt bidrar til en liten oppgang i produksjonsboringen framover. Samlet gir dette en oppgang i petroleumsinvesteringene med i underkant av 10 prosent i år før veksten igjen avtar noe.

Petroleumsutvinningen var uendret fra 4. kvartal 2009 til samme kvartal i 2010. Utviklingen gjennom året var derimot volatil. På grunn av en nedstenging av flere gassfelt i fjor sommer falt gassutvinningen betydelig fra 2. til 3. kvartal. Oljeproduksjonen var i mindre grad påvirket av dette. Samlet petroleumsutvinning falt med 4 prosent fra 2009 til 2010. Vi venter at den trendmessige nedgangen i oljeproduksjonen fortsetter, men ikke like raskt som tidligere. Gassproduksjonen ventes å øke svakt, slik at samlet petroleumsutvinning blir om lag uendret de neste fire årene.

Eksportprisen på gass har historisk fulgt utviklingen i oljeprisen med en tidsforsinkelse. I tråd med dette økte gassprisen betydelig gjennom 2008 og falt ikke før i 2009. Etter at gassprisen flatet ut i slutten av 2009 har den ennå ikke tatt seg like kraftig opp som oljeprisen. Det har blitt stilt spørsmål om hvorvidt det økte tilbudet av flytende gass har endret markedsf forholdene på en

slik måte at det vil føre til en mindre sammenfallende utvikling i prisene på gass og olje. Vi har lagt til grunn at veksten i gassprisene vil være noe svakere enn veksten i oljeprisen framover.

2.6. Fastlandsinvesteringer

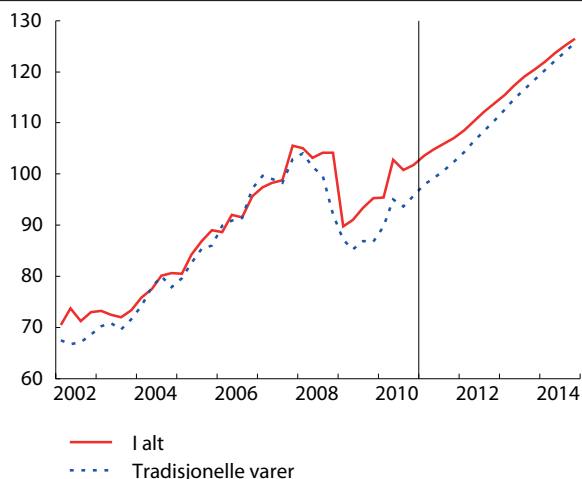
Det har historisk vært en nær sammenheng mellom utviklingen i investeringer og konjunkturer – investeringer har vært medsykliske. Investeringer skiller seg likevel fra andre etterspørselskomponenter gjennom betydelig større svingninger. Forrige konjunktursykel var intet unntak.

Investeringene i fastlandsnæringene ble doblet i forrige oppgangskonjunktur fra 2003 til 2008. I takt med nedgangskonjunkturen som fulgte har investeringene falt fra 2008 til 2010 med om lag 19 prosent. Spesielt innen industri og bergverk kom investeringene langt ned og det er registrert et investeringsfall i denne perioden på 42 prosent. Ferdigstillelse av store prosjekter innen oljeraffinering og solcellerelatert virksomhet bidro sterkt til nedgangen. Utviklingen i industriinvesteringene må også ses i sammenheng med strukturelle endringer i form av gradvis overgang til færre, større og mer mekaniserte produksjonsanlegg innen produksjonen av næringsmidler og drikkevarer.

Fallet i fastlandsinvesteringene stoppet opp i takt med konjunkturomslaget første halvår 2010. Fra 2. til 4. kvartal 2010 økte investeringene med 1,7 prosent når det justeres for normale sesongvariasjoner. Det var spesielt investeringsveksten i tjenestenæringer som dro næringsinvesteringene opp i denne perioden.

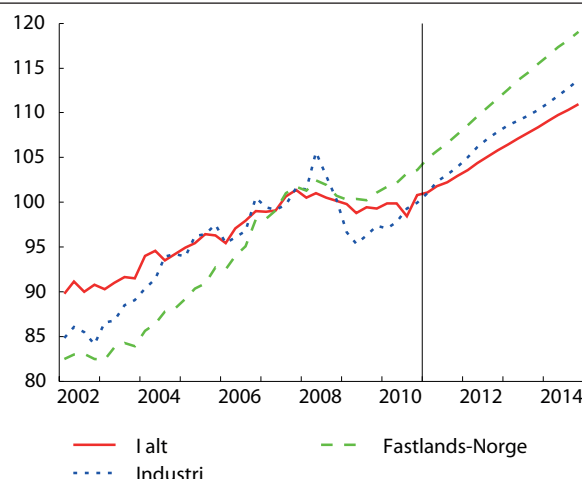
Igangsettingstallene for næringsbygg, som også inkluderer bygninger til skole, helse- og sosialtjenester og offentlig forvaltning, viser en stigende trend fra et lavt nivå i 2009. I 2010 var det en vekst i bruksareal på 13,9 prosent sammenlignet med året før.

Figur 2.10. Import . Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Framover ventes det økte investeringer i takt med konjunkturoppgangen. For fastlandsnæringene anslår vi en årlig investeringsvekst på 6-8 prosent ut prognoseperioden. Totalt anslås investeringsnivået i 2014 å bli om lag 6 prosent høyere enn nivået fra konjunkturtoppen i 2008.

2.7. Utenriksøkonomi

For norsk økonomi er eksport og import av stor betydning. Verdien av Norges samlede eksport og import tilsvarte henholdsvis 42 og 28 prosent av BNP i både 2009 og 2010. Utenom olje og gass utgjorde verdien av eksporten 23 prosent av BNP Fastlands-Norge begge årene. Det er eksporten som over tid betaler for importen. Norsk eksport bestemmes i stor grad av internasjonal etterspørsel og (pris)konkurransesevnen til norske eksportprodukter. Eksporten gir etterspørselsimpulser til innenlandsk produksjon av varer og tjenester. Innenlandsk produksjon gir direkte – og indirekte via investeringer – etterspørselsimpulser til import av innsatsfaktorer i produksjonen. Importen avhenger også av innenlandsk etterspørsel, samt importprisene.

Siden 2000 har verdien av norsk eksport steget mer enn verdien av norsk import. Det har gjennomgående vært en høyere prisvekst på norske eksportvarer som olje, råvarer og halvfabrikata enn prisveksten på det vi importerer. Eksportvolumet utenom olje og gass har imidlertid vokst mindre enn importvolumet. Oljeeksporten fortsetter en nedadgående trend, mens gasseksporten øker. Uten eksport av olje og gass ville handelsbalansen overfor utlandet vist store underskudd hvert år. Konjunkturutviklingen de to seneste årene har redusert samlet eksport mer enn samlet import, og eksportprisene falt kraftig i kjølvannet av finanskrisen. Norge klarte seg bedre gjennom krisen enn våre handelspartnere, og vår import falt ikke tilsvarende. Dermed ble handelsoverskuddet kraftig redusert fra toppåret 2008 gjennom 2009 og 2010. Det kan synes som om denne utviklingen nå bremses, godt hjulpet av en bredt basert

eksportprisoppgang som toppes av oljeprisstigningen. Noe av veksten i eksportvolumer og eksportpriser i 4. kvartal i 2010 bør i lys av fall i 3. kvartal oppfattes som en gjeninnhenting og ikke som en underliggende vekst.

Samlet eksport i 2010 var 1,3 prosent lavere enn i 2009. Nedgangen kan i sin helhet tilskrives en produksjonsbasert nedgang i petroleumseksporten. Tradisjonell vareeksport økte med 5 prosent, med de største vekstbidragene fra kjemiske råvarer og mineralske produkter, samt metaller. Til tross for den store nedgangen i eksporten av villfisk og fiskeprodukter i 4. kvartal ble 2010 det syvende rekordåret på rad for samlet eksport av fisk og fiskeprodukter, som er blant de største eksportvaregruppene. Oppdrettsfisk utgjør nesten halvparten av fiskeeksporten, som i samlet verdi tilsvarte nesten 19 prosent av tradisjonell eksport utenom raffinerte oljeprodukter i 2010. Volumøkningen var på 7-8 prosent, mens fiskeprisene økte med opp til 20 prosent. De to klart største gruppene av tjenesteeksport, forretningsmessige tjenester og bruttofrakter i utenriks sjøfart, vokste med henholdsvis 4,4 og 2,4 prosent. Nedgang i eksporten av mange andre typer tjenester dro veksten i samlet tjenesteeksport ned i under 1 prosent. I verdi tilsvarte tjenesteeksporten 80-90 prosent av tradisjonell vareeksport.

Foreløpige sesongjusterte tall fra KNR viser en svak utvikling for eksporten i 4. kvartal 2010 i forhold til kvartalet før. Samlet eksportvolum falt med 0,7 prosent. Nedgangen var bredt basert. Tradisjonell vareeksport falt med 3,8 prosent, men holdes raffinerte oljeprodukter utenom var nedgangen på 1 prosent. Nedgangen kan skyldes høy vekst kvartalet før. Råoljeeksporten fortsatte en trendmessig nedgang med 4,2 prosent, mens gasseksporten reverserte nedgangen i 3. kvartal som skyldtes vedlikeholdsarbeid. Eksporten av villfisk og fiskeprodukter falt med over 20 prosent i forhold til volumet i 3. kvartal, etter å ha steget vel 10 prosent kvartalet før. Eksporten av forsikringstjenester nær

doblet seg i 4. kvartal 2010, som i 4. kvartal 2009, og det bidro mye til at samlet tjenesteeksport økte med nesten 1 prosent.

De fleste og viktigste eksportpriser steg mye i 4. kvartal i fjor. Eksportprisene på tradisjonelle varer steg med 2,4 prosent. Dermed fortsatte oppgangen fra foregående kvartaler, og årsveksten endte på 3,6 prosent. Prisene på råolje og de fleste petroleumsprodukter steg mye både i 4. kvartal 2010 og i året som helhet. Naturgass falt derimot kraftig i pris både i 4. kvartal og på årsbasis, med nær 13 prosent. Prisveksten for eksporten sett under ett var 5,2 prosent i 4. kvartal og 5,5 prosent for året 2010. Oljeprisveksten i 4. kvartal bidro sterkt til at gjennomsnittlig oljepris i 2010 lå nesten 29 prosent over gjennomsnittsprisen i 2009. Det ga et svært tungtveiende bidrag til både samlet eksportverdi og handelsoverskuddet i fjor.

Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer for industrien i 4. kvartal 2010 rapporterte en svak, men bredt basert optimisme hos norske industriledere når det gjelder den nærmeste framtid. Det ventes økt ordretting fra eksportmarkedene, og stigende markedspriser. Produsenter av innsatsvarer, som trelast og trevarer, papir og papirvarer, kjemisk råvarer, metaller og metallindustri, uttrykte de mest positive forventningene om eksporten i 1. kvartal 2011, i betydelig grad basert på veksten i mottatte ordre. De positive forventningene om volumutviklingen framover kan også tenkes å være påvirket av en bredt basert og relativt sterk oppgang i verdensmarkedspriser på norske eksportvarer i 4. kvartal. Vi anslår at veksten i tradisjonell vareeksport reduseres til vel 3½ prosent i år og til under 2 prosent neste år, før konjunkturoppgangen internasjonalt drar veksten opp i 4-5 prosent i 2014. Tjenesteeksporten ventes å øke fra under 2 prosent i år til over 5 prosent i 2014. Den produksjonsbaserte nedgangen i oljeeksporten ventes å dominere over en svak økning i gasseksporten. Det gir en lav, men stigende vekst i samlet eksport i hele prognoseperioden, fra under ½ prosent i år til i overkant av 2 prosent i 2014.

Veksten i eksporten av tradisjonelle varer og tjenester – som i motsetning til eksporten av råolje og naturgass påvirkes av internasjonal konkurranse – var lavere enn veksten i våre handelspartneres samlede import i 2010, som i mange tidligere år. Vi forventer at deres samlede import fortsetter å vokse mer enn vår eksport utenom olje og gass gjennom prognoseperioden. Tap av markedsandeler kan delvis skyldes svekket kostnadsmessig konkurransevne på grunn av høyere produktivitetsskorrigeret lønnsvekst i Norge enn i andre land, målt i felles valuta. Tap av markedsandeler kan også skyldes at noe av veksten i våre handelspartneres etterspørsel retter seg mot andre importvarer enn det Norge eksporterer. Tap av markedsandeler er i seg selv ikke et problem for handelsbalansen overfor utlandet. Det er verdien på eksporten i forhold til verdien på importen som er viktig. I over ti år har Norge hatt overskudd på handelen med varer og tjenester overfor utlandet. De

store overskuddene har imidlertid vært, og er fortsatt, helt avhengig av eksportverdien av olje og gass.

Tradisjonell og total import steg med henholdsvis 1,1 og 2,3 prosent i 4. kvartal 2010 i forhold til kvartalet før. Begge størrelser steg med omkring 8½ prosent fra 2009 til 2010. Både kvartals- og årsvekstratene må ses på bakgrunn av enda større reduksjoner i kvartalet før og i året før. Det er også økt innenlandsk etterspørsel med vridning mot importintensive komponenter. Utviklingen gjennom 2009 og 2010 antyder en positiv trend i importvolumet, mens importprisene svinger mer mellom kvartalene. Prisene på tradisjonelle importvarer økte med 2,7 prosent i 4. kvartal i fjor. Spesielt råvarer, brenselstoffer samt maskiner og transportmidler trakk opp. Prisøkningen på råvarer var i hovedsak styrt av høyere priser på malmer og avfall av metall. Prisene på importerte tjenester falt i 4. kvartal i fjor. Kvartalsutviklingen gjenspeiler imidlertid ikke fjoråret sett under ett, der tradisjonelle importvarer så vidt falt i gjennomsnittspris sammenliknet med 2009, mens importerte tjenester steg et par prosent i gjennomsnittspris. Vi regner med fortsatt lav vekst i importprisene de nærmeste årene, og vi anslår at veksten når opp i om lag 2½ prosent i 2014.

De fleste årene siden 2000 har importvolumet vokst raskere enn eksportvolumet. I år og de neste tre årene forventer vi at tradisjonell og samlet import hvert år vokser mer enn tilsvarende eksport, men med lavere vekstrater enn før konjunkturomslaget i 2008. Tradisjonell vareimport anslås å øke med 6-7 prosent årlig, og samlet import 1-2 prosentpoeng mindre.

Overskuddet på vare- og tjenestehandelen med utlandet i desember i fjor var det høyeste siden november 2008, og overskuddet i 4. kvartal nær reverserte nedgangen gjennom fjoråret. Handelsoverskuddet i 2010 ble redusert med om lag 3 prosent fra året før, til 342 milliarder kroner. Det årlige underskuddet på rente- og stønadsbalansen ble halvert, til anslagsvis 19 milliarder kroner, slik at driftsbalansen med utlandet bedret seg med 11 milliarder kroner, eller 3,5 prosent. For prognoseperioden 2011-2014 venter vi en vedvarende reduksjon i netto eksportoverskudd, regnet i faste priser, som motvirkes av en bytteforholdsgevinst når vi ser perioden under ett. Det årlige handelsoverskuddet anslås å holde seg stabilt i størrelsesorden 330-350 milliarder kroner. Med en negativ rente- og stønadsbalanse anslår vi at overskuddene på driftsbalansen vil ligge mellom 10 og 13 prosent av BNP i prognoseperioden.

2.8. Produksjonsutviklingen

Konjunkturedgangen som startet i begynnelsen av 2008 ble forsterket av finanskrisen. Nedgangen i aktivitetnivået som fulgte, ble avløst av klar vekst i 4. kvartal 2009 og har siden svingt rundt trendvekst. Oppgangen i fastlandsøkonomien bremset tilsynelatende opp i 4. kvartal i fjor. De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser en vekst i BNP Fastlands-Norge på bare 0,3 prosent, som er klart under trendveksten. Den litt svake

utviklingen må blant annet ses på bakgrunn av en spesielt høy vekst i kvartalet før, hvor økningen var på hele 1,1 prosent. Veksten fra 2. til 4. kvartal i fjor gjort om til årlig rate var på 2,8 prosent, noe som er litt høyere enn trendveksten i fastlandsøkonomien. I 4. kvartal ga utviklingen i fiske et negativt vekstbidrag på nær 0,3 prosentpoeng. Nedgangen, som var på nær 40 prosent fra kvartalet før, kan ikke tilskrives den generelle konjunkturutviklingen, men spesielle forhold knyttet til næringen. Aktivitetsutviklingen i 2. kvartal ble imidlertid også påvirket av spesielle forhold: Streik i kommunal forvaltning og i bygge- og anleggsnæringen, og en kald, tørr vinter bidro til å trekke BNP ned. Utviklingen ifølge KNR kan dermed sies å undervurdere den underliggende veksten i BNP Fastlands-Norge i 2. kvartal.

Basert på BNP Fastlands-Norge er det dermed ennå litt vanskelig å tidfeste konjunkturomslaget presist. Det er også stor usikkerhet rundt de første foreløpige tallene for et kvartal, og utviklingen gjennom det siste året kan fortsatt bli gjenstand for markerte revisjoner. Slik tallene nå ser ut, og med utsikter til en relativt klar vekst framover, synes det rimelig å si at norsk økonomi var i moderat konjunkturoppgang i andre halvår i 2010.

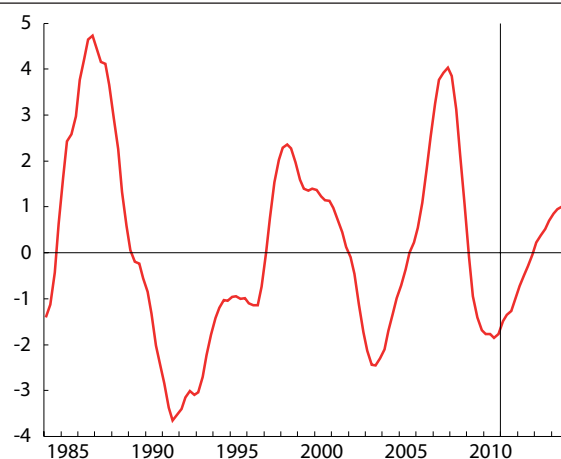
KNR-tallene for 4. kvartal 2010 viser en moderat vekst i alle hovednæringene i Fastlands-Norge – industri, annen vareproduksjon, privat tjenesteyting og offentlig forvaltning. Veksten var høyest i industrien, med en økning på 0,7 prosent fra kvartalet før. Hvis vi ser bort fra fiske og fangst var imidlertid veksten i annen vareproduksjon klart større. Blant annet økte bruttoproduktet i bygg og anlegg med 1,4 prosent. Bruttoproductet i privat tjenesteyting økte med 0,3 prosent, mens økningen i offentlig forvaltning bare var 0,2 prosent. Som årsgjennomsnitt i 2010 var utviklingen svært lik mellom hovednæringene, med en vekst på vel 2 prosent for alle, utenom for annen vareproduksjon hvor veksten lå 1 prosentpoeng lavere. En betydelig reduksjon i kraftproduksjonen fra 2009 til 2010 forklarer mye av denne utviklingen.

Til tross for at det nå er to og et halvt år siden konkuransen i Lehman Brothers, som representerer starten på den akutte delen av krisen i verdens finansmarkeder, var det først i 4. kvartal 2010 at sesongjustert BNP for Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning kom over nivået fra 2. kvartal 2008. Både industri og annen vareproduksjon lå i 4. kvartal i fjor fremdeles lavere enn nivåene i 2. kvartal 2008.

Selv om økonomien har kommet over i konjunkturoppgang, er kapasitetsutnyttelsen relativt svak: BNP Fastlands-Norge lå i fjor nesten 2 prosent lavere enn anslått trendnivå, jf. figur 2.12. Dette betegner vi som en lavkonjunktur. Ifølge våre beregninger kommer økonomien over i høykonjunktur i 2013.

Den viktigste drivkraften i konjunkturutviklingen framover er utviklingen i innenlandske investeringer.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

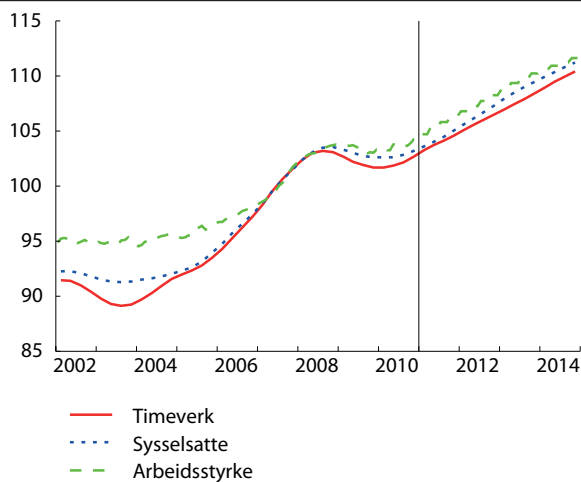
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Investeringene har vært lave en stund, men har begynt å øke. Med utsikter til økt aktivitet og et fortsatt lavt rentenivå, ligger det an til økte investeringer i det fastlandsbaserte næringslivet så vel som i petroleumsnæringen og i husholdningene. Samtidig ser vi for oss en fortsatt høy konsumvekst og økt eksport. Dette bidrar til en høyere aktivitetsvekst som er bredt basert. Gjeninnhenting i industrien vil således fortsette. Økt etterspørsel fra petroleumsnæringen og vekst i eksportmarkedene bidrar til denne utviklingen. Oppgang i boliginvesteringene samt i investeringer i næringsbygg og forskjellige anlegg vil bidra til klar vekst i bygg og anlegg. Privat tjenesteyting stimuleres både av aktivitetsveksten i næringslivet på fastlandet, oljenæringen, økt etterspørsel fra offentlig forvaltning og økt konsum i husholdningene.

Veksten i bruttoproduktet i offentlig forvaltning vil derimot, med de forutsetninger vi har lagt til grunn, vokse klart mindre enn gjennomsnittet. Bruttoproductet i offentlig forvaltning som andel av BNP Fastlands-Norge økte klart i konjunkturedgangen i 2008 og 2009. I 2010 begynte denne utvikling å snu, og i tråd med hva som er vanlig i en konjunkturoppgang, ventes offentlig forvaltnings andel av BNP å falle gjennom hele beregningsperioden.

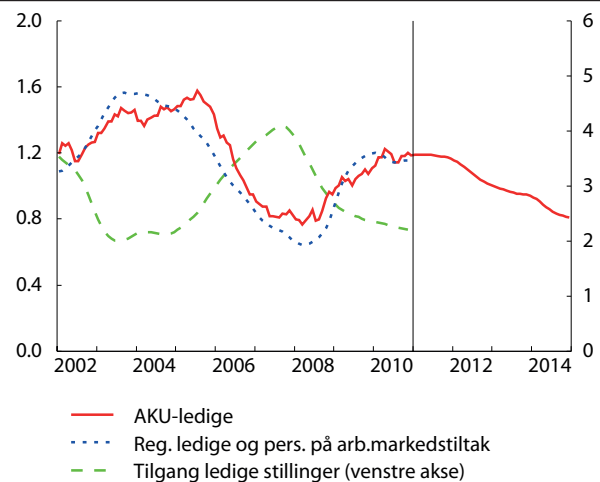
Høyere kostnadsvekst i Norge enn i våre konkurrentland vil dempe produksjonsutviklingen i konkurranseutsatte næringer. Når vi kommer litt lenger ut i konjunkturoppgangen i 2013 og 2014, regner vi derfor med at industriproduksjonen vil vokse mindre enn andre næringer, til tross for at veksten i norske eksportmarkeder da tar seg opp. Økte renter vil bidra til å dempe veksten i de fleste næringene. I 2011 regner vi med at veksten i BNP Fastlands-Norge vil komme opp rundt 3,5 prosent og videre til 3,8 prosent i 2012. Deretter ventes veksten å falle litt etter hvert som økonomien beveger seg inn i høykonjunktura.

Figur 2.13. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.14. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

2.9. Arbeidsmarkedet

De foreløpige tallene fra KNR viser at det i 2010 i gjennomsnitt var sysselsatt 2 602 000 personer, en nedgang på 0,2 prosent eller 4000 personer fra året før. Som årsgjennomsnitt har sysselsettingen med det falt med 14 000 personer siden forrige topp i 2008. Nedgangen de to siste årene må likevel karakteriseres som moderat etter den uvanlige sterke oppgangen i arbeidsmarkedet i perioden 2004-2008, hvor sysselsettingen økte med nær 300 000 personer. Næringsbildet er imidlertid sammensatt. Sysselsettingen i offentlig forvaltning har de to siste årene økt med nær 40 000 personer, mens det har vært en betydelig nedbemanning i konjunkturutsatte næringer.

Ifølge sesongjusterte tall fra KNR stanset fallet i sysselsatte personer i 1. kvartal 2010, og antall sysselsatte personer har deretter økt med 13 000 personer. Det har de siste tre kvartalene vært vekst i sysselsettingen innen bygge- og anleggsvirksomhet, industri og kommunal forvaltning. For kommunal forvaltning er det spesielt sysselsettingsveksten innen produksjon av helse- og omsorgstjenester som forklarer økningen. For industrien er bildet sammensatt, men samlet har industrien en vekst i sesongjustert sysselsetting på 4 500 personer de siste tre kvartalene. Utviklingen i 2010 indikerer at sysselsettingsfallet i industrinæringene etter finanskrisen har stanset opp og snudd til oppgang. Ifølge KNR har veksten i industrisysselsettingen de siste tre kvartalene i sin helhet kommet innen verkstedindustrien og bygging av skip og plattformer. I SSBs konjunkturbarometer for 4. kvartal 2010 vurderer stadig flere norske industriledere de generelle utsiktene på kort sikt som bedre. Selv om norske industriledere venter at markedsforholdene vil fortsette å bedre seg, kan det ta tid før stigende etterspørsel slår klart ut i økt sysselsetting.

Sesongjusterte tall fra KNR viser at veksten i antall utførte timeverk var noe høyere enn veksten i sysselsatte

personer fra 2009 til 2010. Nedgang i sykefraværet er en medvirkende årsak til at antall timeverk per sysselsatt øker. Ifølge sykefraværstatistikk fra Arbeids- og velferdsetaten gikk det totale sykefraværet ned med 9,9 prosent fra 3. kvartal 2009 til 3. kvartal 2010. Det totale sykefraværet var i 3. kvartal 2010 7,0 prosent av avtalte dagsverk og var tilbake på samme nivå som for to år siden. I fjorårets tre første kvartaler gikk sykefraværet ned med 0,8 prosentpoeng i forhold til samme periode i 2009.

Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) fra Statistisk sentralbyrå viser at de arbeidsledige utgjorde 3,6 prosent av arbeidsstyrken i 4. kvartal 2010 når man justerer for normale sesongvariasjoner. Ledighetsraten var 0,4 prosentpoeng høyere enn for samme periode i 2009. Etter en liten økning tidlig i 2010 har den sesongjusterte ledighetsraten vært ganske stabil gjennom fjoråret og har beveget seg i intervallet 3,4-3,6 prosent av arbeidsstyrken. Den sesongjusterte ledigheten i AKU økte med 30 000 personer fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2010, og har gjennom 2010 vært i intervallet 87-95 000 personer. Ifølge AKU var det en nettoøkning i arbeidsstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) på 30 000 personer fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010. Den yrkesaktive befolkningen (personer mellom 15 og 74 år) økte med hele 61 000 personer i denne perioden. Veksten i antall personer utenfor arbeidsstyrken var 31 000. Utenfor arbeidsstyrken var det 19 000 flere som svarte at de har ulike former for pensjon som sin hovedsakelige virksomhet. Aldringen av befolkningen medfører et økende antall alderspensjonister. Ifølge Arbeids- og velferdsetaten var det også en økning i antall mottakere av uførepensjon på i underkant av 5 000 personer fra 2009 til 2010. Etter en liten nedgang i årene 2007-2009, er antall uføremottakere om lag tilbake til nivået fra 2006 – i underkant av 300 000 personer. I et svakere arbeidsmarked velger noen arbeidssøkere å trekke seg ut av arbeidsstyrken for å ta mer utdanning. Ifølge utdanningsstatistikken fra SSB økte

antall studenter ved universiteter og høyskoler med 6 100 personer fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010, til et nivå i underkant av 228 000 personer. Ifølge AKU falt yrkesaktiviteten målt som arbeidsstyrken i prosent av befolkningen mellom 15 og 74 år fra 72,8 prosent i 2009 til 71,9 prosent i 2010.

Bevegelsene i sesongjusterte tall for registrerte helt ledige hos Arbeids- og velferdsetaten harmonerer godt med utviklingen i AKU-ledigheten gjennom 2010. For desember 2010 og januar 2011 melder Arbeids- og velferdsetaten om et fall i sesongjustert, registrert arbeidsledighet med nær 4 000 personer. Selv om sesongjustert, registrert ledighet tok seg noe opp høsten 2010, ble den dermed likevel noe lavere ved utgangen av januar 2011 enn i samme måned året før. Ujusterte tall fra Arbeids- og velferdsetaten viser at det ved utgangen av januar 2011 var registrert 81 300 helt ledige. Summen av registrerte helt ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak var om lag 95 300 personer. Dette er en nedgang på om lag 5 600 personer i forhold til januar 2010 og nedgangen skyldes i hovedsak at det har blitt færre personer på tiltak. Færre nye arbeidsledige melder seg hos Arbeids- og velferdsetaten, og det ble lyst ut 5 prosent flere stillinger per virkedag i januar 2011 sammenlignet med januar året før. I Arbeids- og velferdsetatens bedriftsundersøkelse for 4. kvartal 2010 svarer bedriftene at de nå mangler 47 300 ansatte, noe som er 7 400 flere enn året før.

Ifølge foreløpige beregninger bodde det 4 923 000 personer i Norge ved årsskiftet 2010-2011. Befolkningsveksten i 2010 på i overkant av 65 000 personer, eller 1,3 prosent, var i så fall den høyeste som noen gang er registrert, og tilveksten var 2 700 høyere enn i det forrige toppåret 2008. En rekordhøy nettoinnvandring fra utlandet på 44 500 personer forklarer om lag to tredjedeler av samlet befolkningstilvekst, og er en medvirkende årsak til den høye tilveksten i yrkesaktiv befolkning i AKU. Vi har lagt til grunn at netto innvandring holder seg høy i prognoseperioden og det bidrar til at arbeidsstyrken vokser med 1,5 til 2 prosent årlig de neste tre årene.

I prognoseperioden vil antall personer som er i aldersgruppen 62-66 år stabilisere seg. Denne befolkningsgruppen har økt med om lag 110 000 personer de siste 10 årene til om lag 280 000 personer ved inngangen til 2011. I gjennomsnitt jobber eldre arbeidstakere 2-2,5 årsverk i perioden fra de er 62 år til de er 67 år. Den naturlige avgangen fra arbeidslivet påvirkes ikke bare av hvor mange som er i de eldste aldersgruppene, men også av hvor lenge de velger å stå i arbeid. Fra og med 2011 er det innført nye fleksible regler for uttak av alderspensjon fra folketrygden. Alle som er eldre enn 62 år etter 1. januar 2011, kan pensjonere seg dersom pensjonsopptjeningen deres overstiger minstepensjonsnivået. Når det åpner seg større muligheter for fleksibel avgang, er det på kort sikt stor usikkerhet rundt tilbudet av arbeidskraft fra denne aldersgruppen. I prognosene har vi lagt til grunn at arbeidsstyrken i aldersgruppen

62-66 år faller med 2 300 personer fra 2010 til 2011, men at yrkesdeltakelsen i denne gruppen deretter tar seg noe opp med bedre konjunkturer. Vi begrunner nedgangen på kort sikt med at en del eldre som mistet jobben under og etter finanskrisen og etterpå har hatt problemer med å finne ny sysselsetting, vil benytte anledningen til å trekke seg ut av arbeidsmarkedet med ny pensjonsordning.

Det ligger an til en bredt basert sysselsettingsvekst framover, blant annet i bygg- og anleggsvirksomheten og industrien de kommende årene. Det ser også ut til å bli en betydelig vekst innen privat tjenesteytende næringer utover i konjunkturforløpet. I gjennomsnitt antas den offentlige sysselsettingen å stige med en årlig vekst på vel 11 000 personer i prognoseperioden. I 2011 forventes den totale sysselsettingen å øke med om lag 40 000 personer. Sysselsettingen forventes å stige med ytterligere 160 000 personer i årene fram til 2014.

Vi ser for oss at yrkesdeltakelsen går opp for alle befolkningsgrupper under 62 år i takt med konjunkturoppgangen. I noen grad er dette en reversering av nedgangen i etterkant av finanskrisen. Selv med en betydelig økning i sysselsettingen ser vi ikke for oss noe fall i nivået på ledigheten de to første årene i prognoseperioden. Demografiske endringer, og spesielt høy netto arbeidsinnvandring medfører en sterk vekst i arbeidsstyrken. Økte sysselsettingsfrekvenser gir ytterligere bidrag til denne veksten.

Ifølge AKU var gjennomsnittlig ledighet 3,6 prosent i 2010, en oppgang på 0,4 prosentpoeng fra 2009. Vi forventer at ledighetsraten holder seg uendret på 3,6 prosent i 2011, for deretter å falle utover i konjunkturforløpet. Ledighetsraten anslås til 3,2 prosent i 2012 og går deretter gradvis ned til 2,6 prosent i 2014. Ledigheten ifølge AKU anslås til om lag 95 000 personer i 2011, og den synker deretter jevnt til 72 000 personer i 2014.

2.10. Lønn

Ifølge Nasjonalregnskapet økte årslønnen med 3,6 prosent i fjor, mot 4,2 prosent året før og 6,3 prosent i 2008. Veksten i norske industrilønninger har vært retningsgivende for lønnsveksten i andre sektorer. Beregnet årslønn i industrien økte med 3,7 prosent i 2010. Nedgangen i den samlede lønnsveksten har i større grad kommet som følge av lavkonjunkturen i internasjonal økonomi enn av svekkelsen i det norske arbeidsmarkedet. Arbeidsledigheten i Norge har økt relativt lite. Økningen har vært på vel ett prosentpoeng. Verdiskapningen i norsk industri falt derimot nesten like mye som hos Norges handelspartnere. Den markerte nedgangen i lønnsvekst siden 2008 viser at den norske kostnadsveksten er nært knyttet til forhold i utlandet.

Lønn per normalårsverk økte med 3,9 prosent i fjor, 0,3 prosentpoeng mer enn årslønnen. Forskjellen skyldtes det reduserte sykefraværet. Årslønnen påvirkes ikke av endringer i sykefraværet. I staten utenom forsvaret og

i industrien var økningen i lønn per normalårsverk om lag 4½ prosent. I kommunene var veksten 1 prosentpoeng lavere. Den høyeste lønnsveksten var innen finansiell tjenesteyting. Der bidro økte bonusutbetalinger til å øke lønnsveksten med 2,4 prosentpoeng, til 6,3 prosent.

Lønnsevnen i næringslivet bestemmes i stor grad av produktivitetsveksten og prisutviklingen på norskproduserte produkter. Etter en relativt kraftig nedgang i arbeidskraftsproduktiviteten i 2008, tok den seg noe opp i 2009. I 2010 økte bruttoproduktet per utførte timeverk i private fastlandsnæringer med vel 2 prosent. Prisene, målt ved BNP-deflatoren, økte med over 3 prosent. Til sammen bidro dette til bedret lønnsomhet i næringslivet i fjor. Konsumprisene økte med 2,5 prosent i fjor. Dette er noe mindre enn prisveksten på norske produsentpriser. Reduserte priser på importerte varer bidro til dette. Dermed opplevde lønnstakerne i Norge en kjøpekraftsforbedring på vel 1 prosentpoeng i 2010.

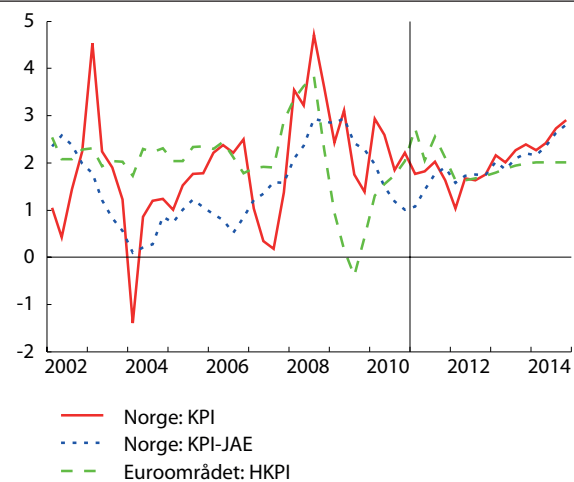
Framover ser vi for oss en ytterligere lønnsomhetsforbedring i næringslivet. Prisene i internasjonale råvaremarkeder har økt spesielt mye gjennom 2010. Dette vil ventelig bidra til økte priser på tradisjonelle norske eksportvarer i 2011. Det er også grunn til å tro at nedgangen i de globale markedene for norske industrivarer har bidratt til effektiviserings tiltak som vil fortsette å gi produktivitetstiltak i næringslivet. Utviklingen i lønnsomhet taler for at lønnsveksten tar seg opp neste år. Vi ser imidlertid ikke for oss noen klar nedgang i ledigheten før i 2012, og det tar noe tid fra omslag til økt lønnsomhet og strammere arbeidsmarked gir utslag i høyere lønnsvekst. Årslønnen anslås å øke med 3,6 prosent i år og 4,1 prosent neste år.

I 2013 og 2014 har norsk økonomi trolig kommet inn i en høykonjunktur. Sysselsettingen øker relativt kraftig og ledigheten kommer ifølge våre anslag ned til om lag 2½ prosent. Vi ser for oss at lønnsomheten i norsk næringsliv da har økt gjennom flere år. Lønnsveksten vil også ta seg opp – trolig allerede gjennom hovedoppgjørene i 2012. Utslagene kan imidlertid bli tydeligst i form av økt lønnsglidning i 2013 og relativt store tariff tillegg i 2014. Våre anslag innebærer en lønnsvekst på 4,6 prosent i 2013 og 5,8 prosent i 2014. Dette innebærer en reallønnsvekst på om lag 2½ prosent i 2013 og 3 prosent i 2014.

2.11. Prisstigning

Den underliggende prisstigningen har vært lav gjennom 2010. Prisveksten var spesielt lav i fjor sommer, men har deretter økt noe. Justert for normale sesongvariasjoner økte konsumprisindeksen justert for avgifts endringer og uten energivarer (KPI-JAE) gjennom de tre siste månedene i 2010 med 1,7 prosent regnet som årlig rate. Fra desember 2009 til desember 2010 var økningen 1,0 prosent, mens økningen i årsgjennomsnittet fra 2009 til 2010 var 1,4 prosent. De sesongjusterte tallene viste en liten nedgang i prisene fra desember

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010 til januar 2011 og 12-månedersveksten i KPI-JAE sank til 0,7 prosent.

KPI-JAE splittet opp etter leverende sektor viser en tendens til fallende prisstigning på 12-månedersbasis for de fleste av hovedgruppene gjennom det meste av de to siste årene. Som årsgjennomsnitt var det i 2010 et lite prisfall for importerte konsumvarer mens prisene på norskproduserte jordbruksvarer og fiskevarer var om lag uendret fra året før. Øvrige norskproduserte varer økte med i overkant av 2 prosent i pris, mens veksten i husleie og andre tjenestepreiser var knappe 3 prosent.

Veksten i lønnskostnadene gikk klart ned fra 2009 til 2010, samtidig som arbeidsproduktiviteten i økonomien økte. Veksten i lønnskostnader per produsert enhet ble dermed klart redusert. Dette har bidratt til at prisveksten på norskproduserte varer og tjenester har gått ned.

Fjorårets prisfall på importerte konsumvarer er ingen ny trend. I de siste 12 årene har prisene for denne gruppen varer på årsbasis bare økt to ganger og da i kjølvannet av betydelig svekkelse av krona. Dette skyldes i stor grad en vridning av importen i retning av lavkostnadsland og produktivitetstiltak knyttet til elektronisk utstyr. I de siste årene har også den kraftige internasjonale lavkonjunkturen i etterkant av finanskrisen bidratt. For inflasjonen i Norge er kursutviklingen for norske kroner viktig. Tidsforsinkete virkninger av styrkingen av krona gjennom 2009 har trolig også trukket i retning av lavere prisvekst i fjor.

Gjennom det siste året har bevegelsene i den importveide kronekursen vært moderate og vil derfor ikke bidra til noen sterke prisimpulser i nær framtid. De internasjonale matvareprisene er imidlertid på vei opp. Målt i kroner har FNs prisindeks for matvarer steget med 25 prosent fra januar 2010 til januar 2011.

Temaboks 2.3. Kraftmarkedet framover

I 2010 var den gjennomsnittlige systemprisen på kraft i Nord Pool området 42,5 øre/kWh, en oppgang fra 30,6 øre/kWh i 2009. Gjennomsnittsprisen de 46 første dagene i 2011 var 52,7 øre/kWh. Terminprisene på Nord Pool fra 15. februar i år indikerer en gjennomsnittlig systempris på 44,5 øre/kWh for 2011, en prisoppgang på 5 prosent fra 2010. Nettleie inkludert elektrisitetsavgift og moms står for nær halvparten av husholdningenes elektrisitetsutgifter. Denne økte med vel 1 prosent fra siste årsskifte. Elektrisitetsprisen slik den måles i konsumprisindeksen anslås å øke med 3 prosent i 2011, mens vi legger til grunn et fall på 6 prosent i 2012.

2010 var mye kjøligere enn både 2009 og gjennomsnittet for tiårsperioden 2001-2010. I forhold til 2009 bidro dette isolert sett til å øke elektrisitetsforbruket med om lag 4,6 TWh. Samtidig økte kraftforbruket som følge av høyere økonomisk aktivitet, også i kraftkrevende industri hvor kraftforbruket økte med nesten 2 TWh fra 2009 til 2010. Høyere kraftpriser i 2010 bidro isolert sett til å dempe økningen i kraftforbruket noe. Samlet økte kraftforbruket i 2010 i underkant av 7 TWh i forhold til 2009. Starten på 2011 har vært mildere enn den meteorologiske normalen, og klart mildere enn tilsvarende periode i 2010, slik at kraftforbruket i 2011 så langt er i underkant av 2 TWh lavere enn for samme periode i 2010. Med en antagelse om temperaturforhold som resten av året er lik gjennomsnittet for tiårsperioden 2001-2010, vil samlet bruttokraftforbruk i alminnelig forsyning kunne bli om lag 4 TWh lavere på årsbasis sammenlignet med 2010, selv om økt økonomisk aktivitet i 2011 isolert antas å bidra til at kraftforbruket stiger litt. For kraftintensiv industri kan det ligge an til at kraftforbruket samlet går opp med om lag 1 TWh, mens øvrig forbruk inklusive nett-tap kan ligge an til å være uendret. Norsk totalforbruk av kraft i 2011 kan da bli om lag 127 TWh mot 130 TWh i fjor.

Ved starten av uke 6 i år var magasinbeholdningen 26 prosentpoeng under normalen. Snømengden i fjellet var noe mindre enn hva som har vært normalt på dette tidspunktet, men litt høyere enn på samme tidspunkt i 2010. Som følge av den lave magasinfyllingen og forholdsvis mildt vær i starten av 2011 har kraftproduksjonen så langt vært betydelig (4 TWh) lavere enn i tilsvarende periode i 2010. Med normale nedbørforhold framover vil tilsigene til vannkraftmagasinene bli betydelig høyere i 2011 enn i 2010, men noe lavere enn i et normalår. Alt i alt tilsier dette at vannkraftproduksjonen kan bli betydelig lavere enn 2010. På den annen side kan forventede kraftpriser, som i 2011 ligger noe over det forventede nivået i 2012, medføre at vannkraftprodusentene vil komme til å produsere noe mer enn hva den lave magasinbeholdningen skulle tilsa. Med en kraftproduksjon fra vindkraft, gasskraft og annen varmekraft på om lag 7 TWh, kan den norske totalproduksjonen bli på om lag 113 TWh i 2011, 10 TWh mindre enn i 2010. Netto import av kraft kan i så fall bli om lag 14 TWh i 2011 mot en netto import av kraft på 7,5 TWh i 2010.

Terminprisen på Nord Pool for 2012 er en god del lavere enn det observasjoner og terminpriser antyder for 2011, men deretter indikerer terminprisene først stabile systempriser og senere gradvis stigende systempriser. Terminprisen for 2016 er allikevel noe lavere enn for 2011. Selv om terminprisene for de nærmeste årene ikke varierer mye, er utfallsrommet for framtidige kraftpriser i Norge stort. Variasjoner i tilsig kan medføre store utslag i norske kraftpriser. Framtidige kull-, gass- og CO₂-kvotepreiser er også usikre. Disse prisene bestemmer i stor grad kraftprisene på kontinentet og påvirker indirekte de norske og nordiske kraftprisene. I den nærmeste femårsperioden er det ikke usannsynlig at kraftprisen i Norge for et enkelt år kan bli så lav som 20 øre/kWh eller så høy som 60 øre/kWh.

Beregningene våre peker i retning av en beskjeden økning i de norske inflasjonsimpulsene på kort sikt. Det ligger an til en moderat vekst i lønnskostnader per produsert enhet. Råvarer og energivarer brukes i norsk produksjon av konsumvarer og økte råvarepriser, inkludert matvarer og olje, samt tidsforsinkede effekter av de høye elektrisitetsprisene i fjor og inn i 2011, vil trolig trekke opp prisveksten for norskproduserte varer og tjenester. Samtidig vil de negative impulsene fra importerte konsumvarer trolig bli mindre. Norsk inflasjon målt med KPI-JAE vil dermed kunne øke litt framover, trolig alt fra februar. På årsbasis regner vi med om lag den samme veksten som i 2010.

Med en ytterligere bedring i konjunktursituasjonen framover, vil vi etter hvert se litt sterkere norske inflasjonsimpulser. Energiprisutviklingen og en kronestyrking vil trolig virke dempende i 2012, og prisveksten blir da ikke så mye høyere enn i 2011. I 2013 vil inflasjonen øke ytterligere og i 2014 venter vi at veksten i KPI-JAE vil komme opp nær 2,5 prosent. Økt lønnsvekst som følge av høykonjunktoren vil bidra til dette.

Det er konsumprisindeksen i alt (KPI) som er den mest relevante prisindeksen for utviklingen i husholdningenes kjøpekraft. Forskjellen mellom utviklingen i KPI-JAE og i KPI har i mange år vært dominert av utviklingen i energiprisene og spesielt elektrisitetsprisene. Meget kraftig prisvekst i begynnelsen og slutten av fjoråret medvirket til at elektrisitetsprisen økte med vel 21 prosent i 2010. Dette ga et bidrag til KPI-veksten på 0,9 prosentpoeng. Også oljeprisen økte og bidro til at KPI på årsbasis økt med 2,5 prosent.

Spotprisen på elektrisitet falt kraftig fra desember i fjor til januar i år og prisene i terminmarkedet indikerer at de trolig vil falle ytterligere. For elektrisitetsprisene inkludert nettleie og avgifter regner vi med en vekst på årsbasis i år på om lag 3 prosent. 12-månedersveksten i KPI i desember var 2,8 og den ble redusert til 2,0 prosent i januar i år. I februar vil den imidlertid trolig gå kraftig ned på grunn av utviklingen i elektrisitetsprisene både i fjor og i år.

Oljeprisen målt i kroner økte markert gjennom 4. kvartal 2010 og inn i 2011. Selv med en viss nedgang

gjennom de kommende månedene, antar vi at oljeprisen i gjennomsnitt vil være klart høyere i år enn i fjor. Dette vil bidra til at KPI-veksten vil bli litt høyere enn veksten i KPI-JAE i år. Avgiftsøkninger vil trekke svakt i samme retning.

For 2012 til 2014 forutsetter vi inflasjonsjustering av avgiftene. Situasjonen i kraftmarkedet forutsettes å være mer normal i 2012, og dermed vil det ligge an til reduserte elektrisitetspriser. Også oljeprisene kan komme litt under årets nivå regnet i norske kroner. Dermed vil veksten i KPI ligge noe under veksten i KPI-JAE i 2012.

I beregningene legger vi til grunn om lag uendret realpris på elektrisitet i 2013 og 2014. Dette er om lag i tråd med prisene i terminmarkedet og en viss økning i nettleien for å finansiere oppgraderinger av ledningsnett. Usikkerheten knyttet til elektrisitetsprisene så langt fram i tid er imidlertid stor siden nedbør og temperatur er viktige faktorer i utviklingen. Oljeprisen antas å øke noe mer enn den generelle prisstigningen i disse årene. Samlet sett innebærer det en parallell utvikling i KPI og KPI-JAE i 2013 og 2014, men med en litt høyere vekst i KPI.

2.12. Usikkerhet i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser for minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, september og november/desember hvert år i ulike nummer av Økonomiske Analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit», og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i anslagene for 2011 og 2012 som publiseres nå i dette nummeret av Økonomiske Analyser.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2007. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenlignes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene lagd med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002 og 2006 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme

målesystem. Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2006 og 2007 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall allerede ved første publisering.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.16-2.18 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP for Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Av figurene framkommer det at prognosene for KPI samme år som prognoseåret og AKU-ledigheten året før prognoseåret har blitt bedret over tid. På den annen side for prognoser ett år fram i tid har den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009 ført til at en klar fallende trend i prognosefeilene fram til og med 2005 har blitt brutt. Noe av dette skyldes altså omlegging av beregningen av BNP i 2006. Det er også tendenser til noe økt prognosefeil på KPI gitt året før.

Figurene 2.19-2.21 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger¹ er sannsynligheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

Har det vært systematiske avvik?

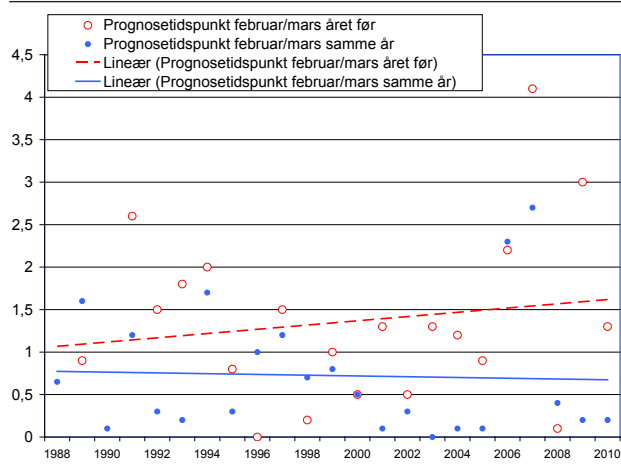
Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten både to år fram i tid og anslagene foretatt mai/juni samme året 0,3 prosentpoeng under det realiserte. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,4 og 0,5 prosentpoeng under «fasiten». I anslagene gitt i prognoseåret er det igjen mindre avvik.

Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nær null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosen gitt i februar/mars året før prognoseåret da gjennomsnittlig avvik er -0,2 prosentpoeng.

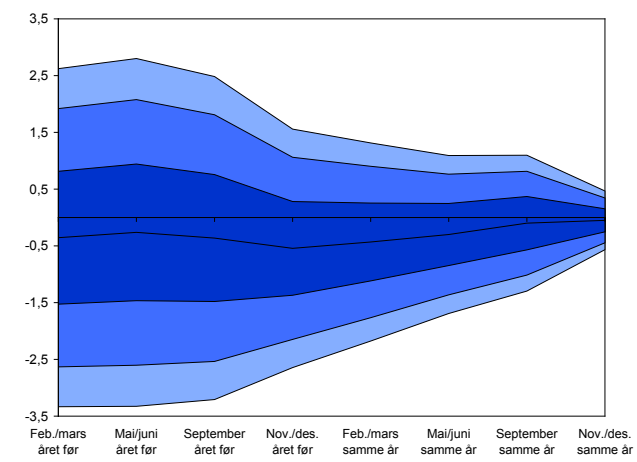
I tråd med for høye BNP anslag finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er i gjennomsnitt henholdsvis 0,3 og 0,2 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er

¹ At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (normalfordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

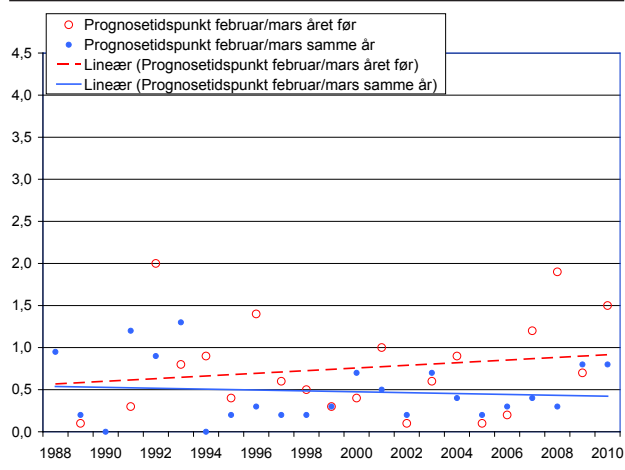
Figur 2.16. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

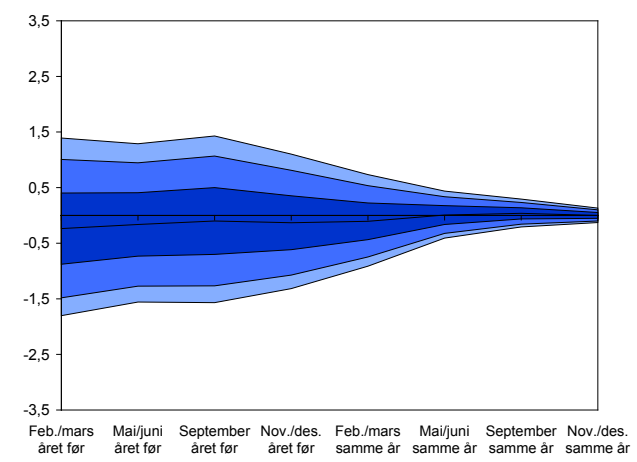
Figur 2.19. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpige regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

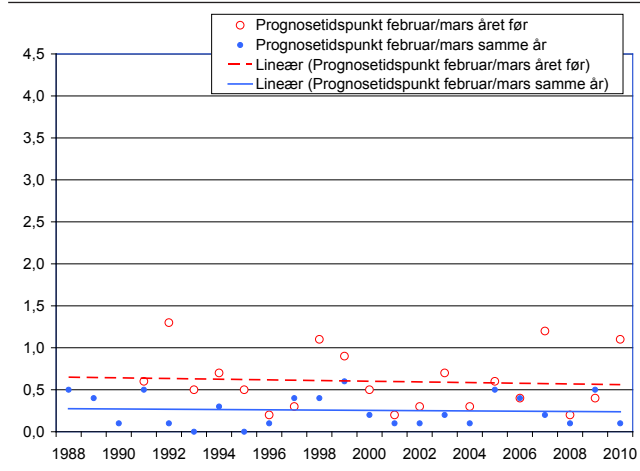
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

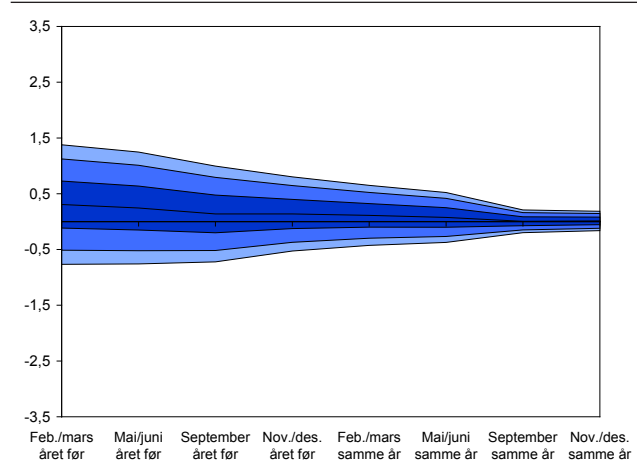
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

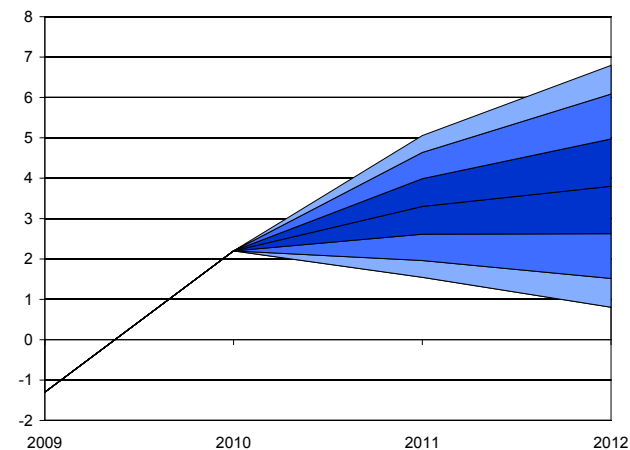
Figur 2.18. Anslag på arbeidsledighet (AKU) foretatt i februar samme år. Absolutt avvik fra regnskap

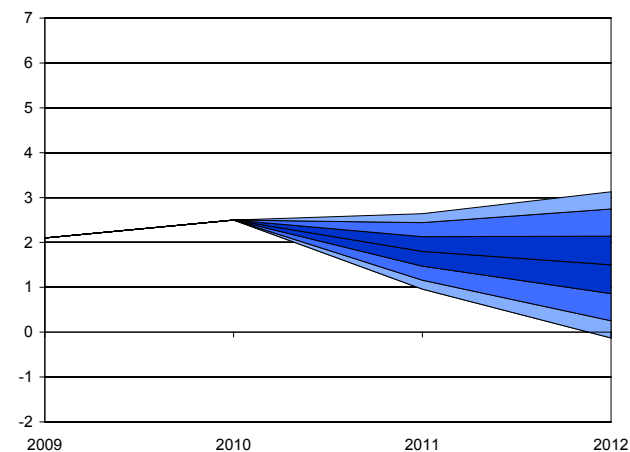
Figur 2.21. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

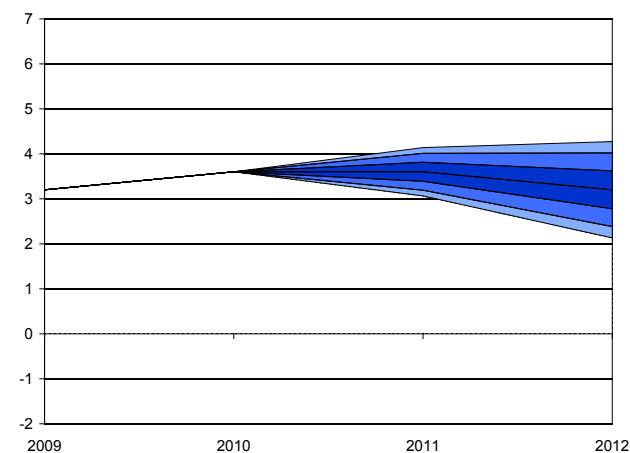
Figur 2.22. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i februar/mars året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslaget for 2007 bommet mest, med 4,1 prosentpoeng. 2007-anslaget er imidlertid påvirket av endringer i nasjonalregnskapets definisjoner. Av de 15 anslagene vi har lagt på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosen, ligger 8 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang – i 1996 – traff prognosen helt nøyaktig. 1998- og 2008-prognosene var også svært bra, med henholdsvis 0,2 og 0,1 prosentpoeng avvik. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt bommer 6 av 15 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, reduseres ikke spredningen i avvikene i særlig grad for prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert til dels betydelig gjennom prognoseåret. Først i den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger, er det på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene.

Vi finner et lignende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, men anslagene fra og med juni samme år er svært treffsikre. Etter dette tidspunktet er det kun 2009-anslaget som er mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslag på ledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavgviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før resultatet foreligger. Etter dette ligger kun 2009-prognosen mer enn 0,4 prosentpoeng fra regnskapstallet. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

Prognosene for 2011 og 2012 er usikre

I figurene 2.22-2.24 vurderes usikkerheten i anslagene for 2011 og 2012 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 3,3 prosent i 2011 og 3,8 prosent i 2012. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 2,6 og 4,0 prosent i 2011 og mellom 2,6 og 5,0 prosent i 2012. Et intervall på til sammen 3,5 prosentpoeng i 2011, og 6,0 prosentpoeng

i 2012, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en sikker prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge. Den har endret seg relativt mye fra år til år, og usikkerheten illustreres også ved at veksten revideres til dels mye fra foreløpig til endelig nasjonalregnskap.

Veksten i KPI var på 2,4 prosent i 2010. For 2011 og 2012 anslår vi veksten til henholdsvis 1,8 og 1,5 prosent. Det er 50 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2010 og 2011 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,3 og 0,6 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 3,6 prosent i 2011 og 3,2 prosent i 2012. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2011 kan betraktes med en relativt stor grad av sikkerhet, hefter det mer usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for

2011. I 2012 derimot er det 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2010?

SSB har publisert prognoser minst to år fram i tid siden 1990. Første gang vi publiserte prognoser for 2010 som en del av den løpende konjunkturovervåkingen var for fire år siden, i begynnelsen av 2007. I tabell 2.4 vises prognosene for 2010 gitt de to siste årene sammen med tallene for 2010 som nå foreligger.

De første prognosene bærer preg av tidspunktet de ble utarbeidet. I første halvår 2009 var det kraftig fall i aktivitetsnivå i nesten alle land, inkludert Norge. Det framsto da som svært usikkert hvor langt ned en ville komme før internasjonal økonomi begynte å stabilisere seg etter den kraftigste konjunkturedgangen siden krigen. En liten forskyvning i tidspunktet for omslaget ville få store konsekvenser for veksten på årsbasis i 2010,

Tabell 2.4. SSBs framskrivninger for 2010. Vekstrater i prosent der ikke annet framgår

	ØA 1/09	ØA 3/09	ØA 4/09	ØA 6/09	ØA 1/10	ØA 3/10	ØA 4/10	ØA 6/10	ØA 1/11
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	3,1	4,6	5,4	5,5	5,5	4,1	3,3	3,7	3,6
Konsum i offentlig forvaltning	4,8	4,2	3,5	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	2,2
Bruttoinvestering i fast kapital	-2,7	-2,1	-0,2	-2,6	-3,1	-6,2	-5,5	-8,1	-8,9
Utvinning og rørrtransport	0,5	3,2	-1,8	-2,5	-3,7	-3,1	-5,9	-9,2	-12,6
Fastlands-Norge	-3,4	-3,6	0,9	-2,4	-1,6	-5,4	-3,9	-4,1	-4,4
Boliginvesteringer	-9,9	-3,9	2,3	-1,7	-2,9	-3,0	-3,7	-3,8	-3,5
Eksport	-1,4	-1,6	0,5	1,7	2,4	0,1	1,0	-1,5	-1,3
Råolje og gass	-0,4	-0,2	-1,7	-1,9	-2,2	-2,5	-2,2	-5,8	-6,5
Eksport tradisjonelle varer	-1,9	-2,2	2,7	4,0	6,7	4,6	5,3	5,8	5,0
Import	2,4	3,6	6,6	4,8	6,8	1,5	6,8	8,6	8,7
Import tradisjonelle varer	1,9	2,6	6,7	6,4	6,2	2,6	7,8	7,8	8,4
BNP	0,5	0,7	1,4	1,7	1,5	0,6	1,0	0,0	0,4
BNP Fastlands-Norge	0,9	1,0	2,1	2,2	2,0	1,6	1,5	2,0	2,2
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	-0,2	-0,5	-0,6	-0,3	-0,1	-0,2	-0,6	-0,1	-0,2
AKU-ledighet (nivå)	4,7	4,6	3,9	3,5	3,5	3,5	3,6	3,5	3,6
Priser og lønninger									
Årslønn ¹	3,2	3,5	3,7	3,5	3,4	3,4	3,5	3,5	3,6
Konsumprisindeksen (KPI)	1,0	1,1	0,9	0,8	1,7	2,5	2,5	2,4	2,5
KPI-JAE	1,1	1,0	0,9	0,7	1,0	1,4	1,4	1,4	1,4
Eksportpris tradisjonelle varer	-2,8	-2,1	-0,8	-0,9	-2,7	2,0	3,0	3,2	3,6
Importpris tradisjonelle varer	-3,8	-2,8	-3,4	-3,4	-3,3	-3,1	-0,4	-0,6	-0,3
Boligpris	-2,1	2,0	6,2	6,6	7,2	7,9	8,6	8,6	8,3
MEMO:									
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,2	2,7	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5
Utlånsrente, banker (nivå)	3,8	3,4	3,7	4,1	4,0	4,6	4,6	4,5	4,5
Importveid kronekurs (44 land)	-4,4	-6,6	-4,6	-6,6	-5,9	-4,0	-4,2	-3,7	-3,8
Driftsbalanse, mrd. kroner	186	275	275	378	388	369	350	317	323
Eksportmarkedsindikatorer	-0,9	-1,7	1,6	2,8	4,0	5,6	6,4	7,4	10,4
Råoljepris, kroner per fat	324	388	387	446	458	488	475	487	485

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Før 2010 ble det gitt prognoser for lønn per normalårsverk.

selv om en ellers skulle ha truffet godt på utviklingen gjennom dette året.

Våre internasjonale anslag ble basert på en litt for sen utflating av aktivitetsfallet og gjeninnhenting ble undervurdert. Ifølge våre nåværende anslag økte importen hos våre handelspartnere i 2010 nesten like kraftig som den falt i 2009. Dette bidro til at tradisjonell vareeksport ble anslått for lavt. Prisutviklingen både for tradisjonell eksport og råolje ble også lenge anslått for lavt, men her spiller det også inn at krona lenge ble anslått for sterk. Volumveksten i den tradisjonelle vareeksporten begynte å bli ganske presist anslått på høsten 2009, mens man måtte komme et stykke inn i 2010 før eksportprisene kom på plass.

Husholdningenes konsum ble riktignok noe overvurdert fra våren 2009 til vinteren 2010, men anslagene har samlet sett vært ganske gode. Investeringene samlet har hele tiden blitt overvurdert. Oljeinvesteringene er utslagsgivende for dette bildet, mens investeringene i Fastlands-Norge fra og med desember 2009 har truffet rimelig bra.

Penge- og finanspolitikk ble brukt meget aktivt for å bekjempe de realøkonomiske konsekvensene av finanskrisen. Årsaken til at vi i første halvår 2009 overvurderte veksten i offentlig konsum i 2010 var at vi undervurderte aktivitetsutviklingen i Norge utenom offentlig forvaltning og dermed overvurderte behovet for fortsatt finanspolitisk stimulans. Rentenivået har derimot hele tiden blitt forutsatt nær det realiserte. Anslagene for veksten i BNP Fastlands-Norge har jevnt over ligget ganske nær de foreløpige nasjonalregnskapstallene. I første halvår 2009 og sommeren 2010 ble veksten noe undervurdert.

En periode i 2009 var vurderingen av arbeidsmarkedet i 2010 klart for pessimistisk slik at arbeidsledigheten ble anslått for høyt. Anslagene for sysselsettingen var imidlertid hele tiden svært gode, men vi undervurderte fleksibiliteten i arbeidsmarkedet slik at vi anslo at arbeidsstyrken skulle vokse langt mer enn den gjorde.

Når det gjelder det nominelle bildet har lønnsveksten hele tiden blitt anslått nær fasit, mens inflasjonen målt med KPI-JAE til tider ble anslått litt for lavt fordi krona ble vurdert sterkere enn det som ble realisert. KPI i alt ble lenge prognostisert en del for lavt, noe som i stor grad kan føres tilbake til at temperatur og nedbør bidro til at elektrisitetsprisene ble vesentlig høyere enn det som lå inne i terminprisene. Veksten i boligprisene i 2010 ble klart undervurdert i prognosene gitt i første halvår 2009. I de påfølgende prognosene ble imidlertid utviklingen i boligprisene ganske godt anslått.

Boks 2.3. Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet i 2011

Forbedringer i nasjonalregnskapets beregningsmetoder og kildestatistikk innarbeides gjennom hovedrevisjoner eller tallrevisjoner omtrent hvert femte år. For å sikre konsistente tidsserier foretas det da også historiske tilbakeregninger. En ny hovedrevisjon er nå under arbeid, og reviderte tall tilbake til 1970 vil bli publisert i november 2011 (Todsén, 2010). En viktig konsekvens vil være at innholdet i næringsaggregater som industri, samferdsel og foretningmessig tjenesteyting endres.

Referanse: Todsén, S. (2010): Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 2011, Økonomiske analyser 6/2010.

Temaboks 2.4. Direkte og indirekte importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si til konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. En del av sluttleveringene dekkes direkte gjennom import og denne andelen kalles den direkte importandelen. De øvrige leveringene kommer fra innenlandske produsenter. Men også de innenlandske produsentene benytter importert produktinnsats. Den produktinnsatsen som leveres av underleverandører og som er importert defineres som den indirekte importandelen. Her inkluderes altså importert produktinnsats hos alle underleverandører knyttet til den aktuelle levering. Den totale andelen av import i en sluttlevering er dermed minst like høy som den direkte andelen. Fordi størrelsen på importandelene er forskjellig for de ulike produkter vil en gitt endring i en sluttleveringskomponent medføre ulike impulser mot norsk produksjon.

Importandelene beregnes ved å studere virkningen på importen av den enkelte sluttleveringskomponenten i en statisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at man ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntekstoppptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Importandelene gjengitt i tabellen er beregnet for årene 2002-2007 og er tidligere publisert i ulike utgaver av økonomisk utsyn. På grunn av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet (NR) er det ikke laget endelige tall for 2008, og vi har derfor ikke kunnet lage importandeler for dette året.

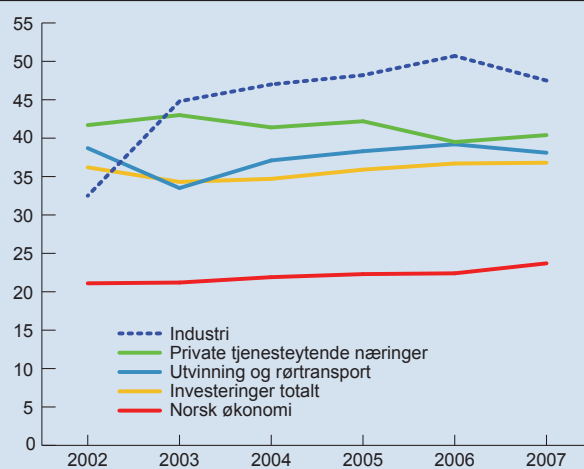
Endring i importandeler 2002-2007

Importandelen i norsk økonomi økte klart gjennom forrige oppgangskonjunktur. Det kan være flere årsaker til dette. Den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel bidro til kapasitetsproblemer og tap av kostnadmessig konkurransevne. En annen årsak er sammensetningen av etterspørselskomponentene i norsk økonomi. Husholdningenes konsum, den klart største etterspørselskomponenten, varierer lite over konjunktorene i forhold til investeringene. Importandelen til investeringsvarer er

for det meste høyere enn for de øvrige etterspørselskomponentene, slik at stigende investeringer gjennom høykonjunktorene gjennomgående bidrar til å forklare noe av økningen.

I figuren er tallene for investeringene splittet opp, og det framgår at industriens importandel økte. Det var også en svak økning innen utvinning og rørtransport, mens andelen falt for de private tjenesteytende næringene på fastlandet. Tjenesteytende næringene er om lag like store som de to andre næringene til sammen og er således viktig for å forstå utviklingen i de samlede importandelene. Importandelene i bygg og anlegg er betydelig lavere enn for de øvrige investeringsartene, og i løpet av denne perioden falt anleggssinvesteringenes andel av investeringene, noe som er med på å forklare økningen i importandelene.

Importandeler for ulike næringers investeringer, totale investeringer og for norsk økonomi totalt. 2002-2007

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Importandeler 2002-2007

	Industri			Utvinning og rørtransport			Private tjenesteytende fastlandsnæringer			Investeringer Total importandel	Norsk økonomi Total importandel
	Direkte	Indirekte	Total	Direkte	Indirekte	Total	Direkte	Indirekte	Total		
2002	18,4	14,1	32,5	25,6	13,1	38,7	28,9	12,8	41,7	36,2	21,1
2003	23,4	21,4	44,8	19,3	14,2	33,5	14,8	28,2	43,0	34,3	21,2
2004	34,8	12,2	47,0	20,6	16,5	37,1	29,9	11,5	41,4	34,7	21,9
2005	35,3	12,9	48,2	20,3	18,0	38,3	30,1	12,1	42,2	35,9	22,3
2006	37,2	13,5	50,7	23,7	15,5	39,2	25,3	14,2	39,5	36,7	22,4
2007	34,8	12,7	47,5	20,7	17,4	38,1	25,6	14,8	40,4	36,8	23,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	956 360	991 131	234 138	238 021	240 646	243 623	245 572	245 265	248 271	251 106
Konsum i husholdninger	916 510	950 158	224 375	228 148	230 628	233 405	235 497	235 066	237 977	240 687
Varekonsum	469 721	488 628	113 526	116 453	118 815	120 695	120 977	120 585	121 996	123 966
Tjenestekonsum	415 841	425 336	103 205	103 833	104 256	104 632	105 223	105 918	106 814	107 390
Husholdningenes kjøp i utlandet	55 602	62 454	13 781	13 876	13 620	14 523	15 601	15 170	15 722	16 047
Utlendingers kjøp i Norge	-24 654	-26 260	-6 138	-6 014	-6 063	-6 446	-6 304	-6 607	-6 555	-6 716
Konsum i ideelle organisasjoner	39 849	40 973	9 763	9 873	10 017	10 218	10 075	10 198	10 293	10 420
Konsum i offentlig forvaltning	487 046	497 770	120 217	121 401	122 939	122 478	122 270	123 758	125 847	126 402
Konsum i statsforvaltningen	252 608	251 970	62 345	62 885	63 419	63 959	61 551	62 373	63 646	64 258
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	220 367	219 483	54 360	54 574	55 325	56 110	53 571	54 372	55 559	55 841
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	32 241	32 487	7 985	8 311	8 095	7 849	7 980	8 001	8 087	8 418
Konsum i kommuneforvaltningen	234 438	245 800	57 871	58 516	59 519	58 520	60 719	61 385	62 201	62 143
Bruttoinvestering i fast realkapital	476 379	433 878	124 682	118 160	112 049	121 056	103 628	112 038	104 590	113 067
Utvinning og rørtransport	120 322	105 129	32 626	30 681	28 648	28 396	26 453	27 837	23 267	27 580
Tjenester tilknyttet utvinning	10 674	1 222	4 757	-143	1 593	4 467	249	420	341	213
Utenriks sjøfart	18 464	15 118	4 371	4 711	4 502	4 787	2 876	5 185	4 027	2 935
Fastlands-Norge	326 920	312 408	82 928	82 912	77 306	83 405	74 050	78 595	76 956	82 339
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	247 139	237 326	66 120	63 661	58 829	58 469	56 993	59 972	58 861	61 307
Næringer	175 542	168 232	46 704	45 473	41 517	41 686	40 169	42 967	41 439	43 709
Industri og bergverk	23 834	19 679	6 944	6 823	5 356	4 730	5 510	5 085	4 448	4 810
Annen vareproduksjon	28 806	30 017	7 427	7 188	7 186	6 995	7 094	7 496	7 525	7 729
Tjenester	122 902	118 535	32 333	31 462	28 975	29 962	27 566	30 386	29 465	31 169
Boliger (husholdninger)	71 597	69 095	19 415	18 188	17 312	16 783	16 823	17 005	17 422	17 598
Offentlig forvaltning	79 780	75 081	16 809	19 250	18 477	24 936	17 058	18 623	18 095	21 032
Lagerendring og statistiske avvik	-33 383	42 362	-9 746	-4 201	-3 149	-13 966	5 221	19 651	6 674	11 991
Bruttoinvestering i alt	442 996	476 240	114 936	113 959	108 899	107 091	108 850	131 689	111 264	125 058
Innenlandsk sluttanvendelse	1 886 401	1 965 142	469 291	473 381	472 484	473 192	476 692	500 712	485 382	502 566
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 770 325	1 801 309	437 283	442 333	440 890	449 507	441 893	447 618	451 073	459 847
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	566 826	572 851	137 025	140 651	141 416	147 414	139 328	142 381	143 942	147 434
Ekspert i alt	1 007 996	994 886	252 737	245 460	254 173	255 600	255 862	244 367	247 935	246 244
Tradisjonelle varer	289 338	303 721	70 081	69 878	74 487	74 812	75 452	75 632	77 972	74 998
Råolje og naturgass	464 838	434 643	118 674	112 900	118 339	115 166	112 339	110 104	105 054	105 977
Skip, plattform og fly	14 756	15 538	5 145	3 450	2 900	3 247	7 908	2 782	2 728	2 119
Tjenester	239 065	240 984	58 836	59 233	58 448	62 376	60 163	55 848	62 181	63 150
Samlet sluttanvendelse	2 894 398	2 960 027	722 028	718 841	726 657	728 792	732 554	745 079	733 316	748 810
Import i alt	638 407	693 948	155 100	157 373	161 562	164 663	164 972	177 613	174 169	176 011
Tradisjonelle varer	396 194	429 546	99 807	97 687	99 488	99 340	102 811	108 835	107 184	109 662
Råolje og naturgass	4 893	5 927	619	818	1 873	1 602	835	1 931	2 201	971
Skip, plattform og fly	27 569	35 479	4 584	6 580	5 719	10 685	7 852	10 321	8 875	8 431
Tjenester	209 751	222 996	50 090	52 287	54 481	53 036	53 475	56 526	55 910	56 946
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 255 990	2 266 079	566 928	561 468	565 095	564 130	567 581	567 465	559 147	572 799
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 731 784	1 769 970	432 371	432 650	432 186	435 717	438 476	440 443	445 179	446 655
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	524 207	496 110	134 556	128 818	132 908	128 413	129 106	127 023	113 968	126 144
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 484 520	1 515 670	370 826	370 841	369 872	372 285	374 866	377 350	381 035	382 163
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 143 877	1 167 398	286 123	285 953	284 648	286 480	288 409	290 215	293 553	294 478
Industri og bergverk	201 844	206 117	50 555	49 845	50 352	50 902	50 776	51 119	51 907	52 252
Annen vareproduksjon	167 637	169 483	42 152	41 085	42 185	42 294	41 936	41 429	42 903	42 854
Tjenester inkl. boligjenester	774 395	791 797	193 416	195 023	192 111	193 284	195 698	197 668	198 743	199 371
Offentlig forvaltning	340 644	348 273	84 703	84 888	85 224	85 805	86 456	87 134	87 482	87 686
Produktavgifter og -subsidier	247 263	254 299	61 545	61 810	62 314	63 432	63 610	63 093	64 144	64 492

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2007-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,2	3,6	-0,5	1,7	1,1	1,2	0,8	-0,1	1,2	1,1
Konsum i husholdninger	0,0	3,7	-0,6	1,7	1,1	1,2	0,9	-0,2	1,2	1,1
Varekonsum	-0,2	4,0	-0,9	2,6	2,0	1,6	0,2	-0,3	1,2	1,6
Tjenestekonsum	0,8	2,3	-0,2	0,6	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	-6,8	12,3	-3,0	0,7	-1,8	6,6	7,4	-2,8	3,6	2,1
Utlendingers kjøp i Norge	-7,0	6,5	-6,4	-2,0	0,8	6,3	-2,2	4,8	-0,8	2,5
Konsum i ideelle organisasjoner	3,4	2,8	1,9	1,1	1,5	2,0	-1,4	1,2	0,9	1,2
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	2,3	1,0	1,3	-0,4	-0,2	1,2	1,7	0,4
Konsum i statsforvaltningen	4,9	-0,3	2,3	0,9	0,8	0,9	-3,8	1,3	2,0	1,0
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,6	-0,4	3,2	0,4	1,4	1,4	-4,5	1,5	2,2	0,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	0,8	-3,0	4,1	-2,6	-3,0	1,7	0,3	1,1	4,1
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	4,8	2,3	1,1	1,7	-1,7	3,8	1,1	1,3	-0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-7,4	-8,9	-5,4	-5,2	-5,2	8,0	-14,4	8,1	-6,6	8,1
Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	11,6	-6,0	-6,6	-0,9	-6,8	5,2	-16,4	18,5
Tjenester tilknyttet utvinning	98,2	-88,5	289,2	-103,0	..	180,5	-94,4	68,6	-18,9	-37,6
Utenriks sjøfart	-25,4	-18,1	-53,3	7,8	-4,4	6,3	-39,9	80,3	-22,3	-27,1
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-9,9	0,0	-6,8	7,9	-11,2	6,1	-2,1	7,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-16,4	-4,0	-8,9	-3,7	-7,6	-0,6	-2,5	5,2	-1,9	4,2
Næringer	-15,4	-4,2	-10,3	-2,6	-8,7	0,4	-3,6	7,0	-3,6	5,5
Industri og bergverk	-30,0	-17,4	-20,2	-1,7	-21,5	-11,7	16,5	-7,7	-12,5	8,1
Annen vareproduksjon	-17,4	4,2	-9,0	-3,2	0,0	-2,7	1,4	5,7	0,4	2,7
Tjenester	-11,3	-3,6	-8,2	-2,7	-7,9	3,4	-8,0	10,2	-3,0	5,8
Boliger (husholdninger)	-18,9	-3,5	-5,1	-6,3	-4,8	-3,1	0,2	1,1	2,5	1,0
Offentlig forvaltning	7,0	-5,9	-13,7	14,5	-4,0	35,0	-31,6	9,2	-2,8	16,2
Lagerendring og statistiske avvik	-231,2	-226,9	-321,8	-56,9	-25,0	343,5	-137,4	276,4	-66,0	79,7
Bruttoinvestering i alt	-17,9	7,5	-15,6	-0,9	-4,4	-1,7	1,6	21,0	-15,5	12,4
Innenlandsk sluttanvendelse	-3,7	4,2	-4,0	0,9	-0,2	0,1	0,7	5,0	-3,1	3,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	-1,1	1,8	-1,7	1,2	-0,3	2,0	-1,7	1,3	0,8	1,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	5,0	1,1	0,0	2,6	0,5	4,2	-5,5	2,2	1,1	2,4
Eksport i alt	-4,0	-1,3	-2,9	-2,9	3,5	0,6	0,1	-4,5	1,5	-0,7
Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	-6,3	-0,3	6,6	0,4	0,9	0,2	3,1	-3,8
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-0,6	-4,9	4,8	-2,7	-2,5	-2,0	-4,6	0,9
Skip, plattformar og fly	3,9	5,3	39,9	-33,0	-15,9	12,0	143,6	-64,8	-1,9	-22,3
Tjenester	-4,5	0,8	-5,8	0,7	-1,3	6,7	-3,5	-7,2	11,3	1,6
Samlet sluttanvendelse	-3,8	2,3	-3,6	-0,4	1,1	0,3	0,5	1,7	-1,6	2,1
Import i alt	-11,4	8,7	-13,9	1,5	2,7	1,9	0,2	7,7	-1,9	1,1
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	-5,4	-2,1	1,8	-0,1	3,5	5,9	-1,5	2,3
Råolje og naturgass	31,5	21,1	-63,1	32,3	128,9	-14,5	-47,9	131,3	14,0	-55,9
Skip, plattformar og fly	-30,1	28,7	-73,2	43,6	-13,1	86,8	-26,5	31,4	-14,0	-5,0
Tjenester	-5,5	6,3	-10,2	4,4	4,2	-2,7	0,8	5,7	-1,1	1,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-1,4	0,4	-0,4	-1,0	0,6	-0,2	0,6	0,0	-1,5	2,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	-1,3	2,2	-0,4	0,1	-0,1	0,8	0,6	0,4	1,1	0,3
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-1,7	-5,4	-0,3	-4,3	3,2	-3,4	0,5	-1,6	-10,3	10,7
Fastlands-Norge (basisverdi)	-1,0	2,1	-0,5	0,0	-0,3	0,7	0,7	0,7	1,0	0,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-2,1	2,1	-1,1	-0,1	-0,5	0,6	0,7	0,6	1,1	0,3
Industri og bergverk	-5,9	2,1	-3,6	-1,4	1,0	1,1	-0,2	0,7	1,5	0,7
Annen vareproduksjon	-3,0	1,1	0,0	-2,5	2,7	0,3	-0,8	-1,2	3,6	-0,1
Tjenester inkl. boligjenester	-0,8	2,2	-0,6	0,8	-1,5	0,6	1,2	1,0	0,5	0,3
Offentlig forvaltning	2,6	2,2	1,5	0,2	0,4	0,7	0,8	0,8	0,4	0,2
Produktavgifter og -subsidier	-3,1	2,8	-0,1	0,4	0,8	1,8	0,3	-0,8	1,7	0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2007=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	106,2	108,2	105,4	106,4	106,4	106,1	108,6	107,8	107,8	108,8
Konsum i offentlig forvaltning	109,5	111,5	109,0	109,6	109,6	109,6	111,4	111,0	111,4	112,3
Bruttoinvestering i fast kapital	109,1	114,3	108,1	108,9	111,0	108,5	112,6	112,6	115,6	116,6
Fastlands-Norge	108,1	110,8	107,5	108,1	109,3	107,7	109,5	110,2	111,6	112,0
Innenlandsk sluttanvendelse	107,5	110,1	107,4	107,7	107,2	107,3	110,1	109,7	109,5	110,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	107,4	109,6	106,8	107,6	107,8	107,4	109,5	109,1	109,5	110,3
Ekspert i alt	100,1	105,6	102,3	98,8	99,1	99,2	101,8	105,8	104,9	110,3
Tradisjonelle varer	96,1	99,6	97,6	95,9	97,3	94,0	95,2	99,0	100,9	103,3
Samlet sluttanvendelse	104,9	108,6	105,6	104,6	104,4	104,5	107,2	108,4	107,9	110,5
Import i alt	102,8	102,1	105,3	104,3	102,6	98,8	102,5	102,0	101,3	102,9
Tradisjonelle varer	103,3	102,9	106,0	104,0	102,9	99,9	101,3	103,3	102,3	105,0
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	105,5	110,5	105,7	104,7	104,9	106,1	108,6	110,4	110,0	112,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	106,6	109,9	105,2	106,6	107,2	107,2	108,6	109,8	110,2	110,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,5	1,9	0,0	0,9	0,0	-0,2	2,4	-0,7	0,0	0,9
Konsum i offentlig forvaltning	3,5	1,9	0,2	0,6	0,0	0,0	1,6	-0,3	0,3	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	2,7	4,8	-1,5	0,8	1,9	-2,2	3,7	0,0	2,7	0,9
Fastlands-Norge	2,5	2,5	0,0	0,6	1,1	-1,4	1,7	0,6	1,3	0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,5	2,4	1,6	0,3	-0,4	0,1	2,6	-0,3	-0,3	1,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,8	2,0	0,0	0,7	0,2	-0,4	2,0	-0,4	0,3	0,8
Ekspert i alt	-14,1	5,5	-9,5	-3,4	0,3	0,1	2,6	3,9	-0,9	5,2
Tradisjonelle varer	-6,1	3,6	-6,6	-1,8	1,5	-3,5	1,3	4,0	2,0	2,4
Samlet sluttanvendelse	-3,1	3,5	-2,4	-0,9	-0,2	0,1	2,6	1,2	-0,5	2,4
Import i alt	-0,2	-0,7	0,4	-1,0	-1,6	-3,8	3,8	-0,4	-0,7	1,5
Tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	-2,4	-1,9	-1,1	-2,9	1,4	2,0	-1,0	2,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-4,0	4,7	-3,3	-0,9	0,2	1,2	2,3	1,7	-0,4	2,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,3	3,0	0,2	1,4	0,6	0,0	1,2	1,1	0,4	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.14. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2004-2010

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekt importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

ØA 6/2005

- Virkninger av høyere rente, 11.
- Sykefravær og lønnsinntekter, 19.
- Lønnsvekst i lys av industribedriftenes lønnsomhet, 20.

ØA 4/2005

- Hva skjer dersom handlingsregelen ikke følges?, 11.
- Forklaringsfaktorene bak valutakursutviklingen de senere år, 13.

ØA 3/2005

- Virkningen av en sterkere krone, 14.

ØA 1/2005

- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 21.
- Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008, 22-23.

ØA 6/2004

- Virkningen av økte oljeinvesteringer i 2005-2007, 13.
- Husholdningenes formuesplassering, 14.
- Nye EU-land: Statistikk om arbeidsinnvandring, 18.
- Redusert sykefravær, 20.
- Fortsatt internasjonal oppgang – en alternativ prognosebane, 22-23.

ØA 4/2004

- Norges Banks utfordring, 13.
- Virkninger av en "normalisering" av pengemarkedsrentene, 23.
- På vei mot inflasjonsmålet – også i modellarbeidet, 24-25

ØA 3/2004

- En oljesmurt alternativbane, 22-24.

ØA 1/2004

- Kraftmarkedet i 2003 og utsiktene framover, 24.